

TALEN- DOCENTEN AAN ZET

Studie
huis

reeks

onder redactie van
G.J. van Ingen
Drs. R. Schut
Prof. Dr. P.R.J. Simons
Prof. Dr. W.H.F.W. Wijnen
Dr. J.G.G. Zuylen

MesoConsult b.v.
Tilburg

Auteur
Theo Hoebers,
CPS Talencentrum,
Amersfoort

Redactie
Theo Hoebers
Karin van Herpen
Jos Zuylen

© 2003 **MesoConsult b.v.** Tilburg

Uit deze uitgave mag niets worden veeleelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISSN-nummer 1384-2641

**Abonneren op de Studiehuisreeks
of bestellen van losse exemplaren:**

MesoConsult

Gounodlaan 15
5049 AE Tilburg

Tel. 013 - 456 03 11

Fax 013 - 456 32 76

E-mail: mesoconsult@wxs.nl

Internet: www.MesoConsult.nl

WOORD VOORAF

Behalve met de algemene vernieuwingen die de tweede fase gebracht heeft, kreeg het moderne vreemdetalenonderwijs in de bovenbouw van havo en vwo ook te maken met twee andere innovaties. De komst van de zogenaamde handelingsdelen bij de taalvaardigheden én de mogelijkheid dat de leerlingen voor het verplichte profielwerkstuk een van de moderne vreemde talen kunnen kiezen.

De impact van de handelingsdelen was groot en veroorzaakte grote beroering onder de docenten van het talenonderwijs. Niet alleen waren sommige handelingsdoelen vrij onbekend, maar vooral de krachtige formele status baarde opzien. Maar juist de krachtige status als examenonderdeel werd het handelingsdeel noodlottig: er was een bovenmatige aandacht voor de formele kant en er ontstond een administratieve scheefgroei. Na een viertal moeizame jaren ontdoet de overheid de handelingsdelen van hun examenschil. Daarmee kan de ware vrucht te voorschijn komen en kunnen de waardevolle handelingsdoelen gaan gedijen mits hun betekenis onderkend wordt.

De betrokkenheid van talendocenten bij het nieuwe profielwerkstuk is nog te marginaal om van een succesvolle ontwikkeling te kunnen spreken. De talendocenten schuwen de rol van begeleider. Hier is voor het talenonderwijs een vlucht naar voren vereist. Taaldocenten moeten de kans om begeleider van een profielwerkstuk te worden aangrijpen om hun taal als volwaardig profielvak neer te zetten.

Deel I van deze brochure gaat over de lotgevallen van de handelingsdelen bij de taalvaardigheden. Het volledige verhaal is vrij omvangrijk en daarom is de beschouwing over de handelingsdoelen opgedeeld in meerdere hoofdstukken. Hoofdstuk 2 behandelt de opkomst en ondergang van de handelingsdelen en is in wezen geschiedschrijving, de hoofdstukken 3 en 4 richten zich op de toekomst en willen handreikingen bieden om de achterliggende handelingsdoelen te behouden.

De problematiek van het profielwerkstuk is niet specifiek voor de talendocenten. Daarom is de beschouwing in deel II in hoge mate algemeen van aard. Maar er zitten voor de moderne vreemde talen ook vakspecifieke problemen aan het profielwerkstuk.

Docenten op de werkvloer staan niet te wachten op theoretische uiteenzettingen. Beide beschouwingen komen voort uit de praktijk - in het geval van het profielwerkstuk uit de praktijk van het Valuascollege te Venlo - en gaan over de praktijk, maar verwijzen waar mogelijk naar theoretische inzichten.

Theo Hoebers

INHOUD

	pagina
Woord vooraf	3
DEEL 1 HANDELINGSDOELEN MODERNE VREEMDE TALEN	7
1 Inleiding	7
2 Het einde van een examenstatus - het handelingsdeel niet meer verplicht -	9
3 Het begin van het studiehuiswerk - toekomst voor de handelingsdoelen -	25
4 Extensief lezen van fictie - handelingsdoel avant le lettre -	31
DEEL 2 PROFIELWERKSTUK MODERNE VREEMDE TALEN	37
5 Het profielwerkstuk als uitdaging - talentdocenten betreden terra incognita -	37

DEEL 1

HANDELINGSDOELEN MODERNE VREEMDE TALEN

1 INLEIDING

Onderwijsvernieuwingen kennen een legitimering. In de praktijk kan de voorlichting over de noodzaak tot verandering echter te kort schieten. En zonder draagvlak onder de uitvoerenden is een innovatie al gauw gedoemd te mislukken¹. De invoerings- en uitvoeringsproblemen van de deeltalen in de vernieuwde Tweede Fase bijvoorbeeld waren enorm, de onderbouwing niet goed gecommuniceerd. Dus wees de werkvloer de innovatie af. En omdat de noodzaak voor de deeltalen bij academische studies intussen grotendeels verdwenen was, werden de deeltalen al in 2002 kleine heeltalen en verdwijnen op termijn definitief².

De vernieuwing van de Tweede fase in 1998 introduceerde voor moderne vreemde talen ook zogenaamde handelingsdelen. Ook hier vielen deze nieuwe onderdelen van het schoolexamen de taaldocenten koud op het lijf. En ook hier stuurt de overheid bij.

De nota Continuïteit en Vernieuwing van 2002 beloofde: "Dwingende vormvoorschriften (handelingsdelen) zullen zoveel mogelijk vervallen; dit past bij de school als professionele organisatie." In augustus 2003 worden de handelingsdelen voor de moderne vreemde talen facultatief. In de praktijk leidden de handelingsdelen namelijk meer tot strijdobjecten dan tot de beoogde leertrajecten.

In zijn ironisch Klein Woordenboek van het Nederlands Onderwijs typeert Marius Jaspers het handelingsdeel als een 'opdracht waarvoor de leerling minstens een 5.6 wil halen en hoogstens een 6.0; wordt onderhandelingsdeel zodra het cijfer lager is dan 5.6'. (www.talendocenten.net)

De versoepeling in augustus 2003 dwingt de scholen zich te bezinnen op hun visie op de handelingsdelen: bevrijdt de nieuwe verlichtingsmaatregel het talenonderwijs van een overbodige ballast of gooit men met het badwater het kind zelf niet weg? Bij de afwegingen zal de centrale vraag zijn: wat wordt beoogd met de activiteiten uit het handelingsdeel?

¹ 'Minimaliseren' noemde Theo Hoogbergen in het blad SCHOOL (nummer 1, 1995) in zijn gelijknamige column de kunst van het onderwijs om onwelgevallige innovaties te smoren.

² Zie ook: Th. Hoebers, Opkomst en ondergang deeltalen; einde verdeeldheid talen, Levende Talen tijdschrift, derde jaargang, nummer 4, december 2002, p.19-25.

In het tweede hoofdstuk van deel 1 wordt het relaas over de lotgevallen van het handelingsdeel gedaan en in haar pendant, hoofdstuk drie, het belang van de achterliggende handelingsdoelen voor de toekomst onderstreept. In het vierde hoofdstuk wordt ingegaan op theoretische aspecten van het extensieve lezen (niet gedetailleerd lezen) van fictie, in de scholenpraktijk de belangrijkste en meest gebede activiteit.

2 HET EINDE VAN EEN EXAMENSTATUS - het handelingsdeel niet meer verplicht -

De Tweede Fase bracht voor de talen naast toetsen ook zogenaamde handelingsdelen voor de taalvaardigheden en voor de letterkunde. Het waren eisen met een examenstatus. Juist deze krachtige status maakte de vele handelingsdelen in de praktijk omstreden en contraproductief. Vooruitlopend op de toekomstige herijking van de tweede fase vervalt de verplichting van handelingsdelen voor de taalvaardigheden bij de moderne vreemde talen. Wat waren of zijn handelingsdelen? Wat maakte ze ongeliefd en wat blijft er na de versoepeling nog van over?

Examendossier

Het schoolexamen in de vernieuwde Tweede fase kreeg in 1995 van haar ontwerper, de Stuurgroep Profiel Tweede Fase Voortgezet Onderwijs, de vorm van een examendossier en omvatte 'eisen op het gebied van het tonen van aanwezigheid van kennis, inzicht en vaardigheden en eisen op het gebied van uit te voeren activiteiten of handelingen.' En alle voorgeschreven handelingen en activiteiten „moeten naar behoren zijn uitgevoerd; het voldoen aan deze handelingen en activiteiten zal in de meeste gevallen niet vertaald worden in een cijfer“. Verder was het streven dat in de nieuwe examenprogramma's het centrale examen een meer theoretische invulling en het schoolexamen een meer praktische of toegepaste invulling zou krijgen.

Toetssoorten

Bij gevolg kenden een jaar later de nieuwe examenprogramma's vier onderdelen: toetsen, handelingsdelen, praktische opdrachten en het profielwerkstuk. Tot de invoering van de Tweede fase stonden in de bovenbouw alleen de gewone toetsen, feitelijk productdoelen, op het programma. Het proces dat aan de prestatie voorafging bleef buiten de beoordeling. Ten behoeve van de Tweede fase werden doelen geformuleerd waarbij ook het proces belangrijk geacht en mede beoordeeld wordt. Deze procesdoelen leidden tot andersoortige onderdelen in het schoolexamen: praktische opdrachten en handelingsdelen¹. De vier onderdelen van het schoolexa-

¹ Het spoor voert terug naar de eerste publicatie van de CVE-MVT, Nieuwe examens aan de horizon. Tussentijds rapport van de Commissie vernieuwing eindexamen moderne vreemde talen VWO en HAVO. SDU, Den Haag, 1991, waar de zogenaamde indeling van Eisner geïntroduceerd wordt. De vakontwikkelgroepen omschreven in 1995 allerlei handelingen en activiteiten als eindtermen. Een jaar later wordt in de SLO-voorlichtingsbrochure het handelingsdeel als toetsonderdeel van het schoolexamen geïntroduceerd en krijgen de handelingen en activiteiten uit de eindtermen een formele examenstatus.

men verschillen onderling qua product en proces. Globaal zijn de verschillen als volgt te karakteriseren:

	proces	product
toetsen		+
handelingsdelen	+	
praktische opdrachten	+	+
profielwerkstuk	+	+

Figuur Onderdelen van het schoolexamen

Handelingsdelen & praktische opdrachten

Alle schoolvakken hebben toetsen. Daarnaast hebben de vakken of praktische opdrachten of handelingsdelen. Talen behoren tot de vakken met handelingsdelen, evenals Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 en Lichamelijke Opvoeding, en kennen geen praktische opdrachten. De zaak- en natuurvakken op hun beurt kennen praktische opdrachten maar geen handelingsdelen. Een belangrijk verschil is dat praktische opdrachten met een cijfer beoordeeld worden en handelingsdelen niet becijferd worden. Handelingsdelen dienen 'naar behoren' te zijn uitgevoerd. Het handelingsdeel van de vreemde talen bestaat bij de vier taalvaardigheden uit activiteiten waarvan het proces, de handeling van oefenen zelf, centraal staat. Alleen het handelingsdeel voor Letterkunde, het leesdossier, kent net zoals het kundossier van Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 naast een grote procescomponent toch ook een productaspect en lijkt in dit opzicht op een praktische opdracht.

Handelingsdeel

Weliswaar kunnen individuele leerlingen een moderne vreemde taal kiezen voor het profielwerkstuk, maar voor iedere leerling met een moderne vreemde taal zijn in elk geval de toetsen en het handelingsdeel relevant. Er is bij moderne vreemde talen bij gevolg sprake van twee typen doelen: enerzijds toets- of productdoelen en anderzijds handelings- of procesdoelen. De SLO schreef in 1996 in de voorlichtingsbrochure voor het eerst over handelingsdoelen: „*Handelingsdoelen zijn doelen die niet getoetst worden maar waarvan gesteld wordt dat leerlingen daar ervaring mee moeten hebben opgedaan en dat de school (de vaksectie) dat ook moet documenteren.*” Twee jaar later schreef het Cito in een Syllabus: „*In alle domeinen komen eindtermen voor die deel uitmaken van het handelingsdeel. Voor de onderdelen van het handelingsdeel worden geen cijfers gegeven, maar de leerling moet ze naar behoren hebben uitgevoerd. Voor het handelingsdeel worden opdrachten voor de leerlingen geformuleerd. Bij elke opdracht moet duidelijk aangegeven zijn om welk handelingsdoel het gaat en op welke manier de leerling moet laten blijken aan de handelingseindterm voldaan te hebben. De uitvoering is dus niet vrijblijvend voor de leerling.*” In dezelfde Syllabus passeerden alle eindtermen voor het handelingsdeel uitvoerig de revue.

Vertaling

De scholen op hun beurt vertaalden ieder op hun manier in het schoolexamenreglement of het zogenaamde PTA de nieuwe examenvormen naar de leerlingen toe zoals blijkt uit onderstaand voorbeeld, ontleend aan een willekeurige school: *met een Handelingsdeel worden examens bedoeld waar je geen cijfer voor krijgt, maar alleen de waardering voldoende of onvoldoende. Handelingsdelen zijn bijvoorbeeld het leesdossier bij een moderne vreemde taal, het bezoeken van een voorstelling voor CKV1, de werkweek bij Arbeidservaringsleren en het inleveren van een goed plan voor het profielwerkstuk. Handelingsdelen die onvoldoende zijn moet je altijd overdoen. Alle handelingsdelen moeten voldoende zijn afgetekend, anders mag je geen centraal examen doen. Voor de overgang van 4h/v naar 5h/v en van 5vwo naar 6vwo geldt dat bijna alle handelingsdelen van het lopende schooljaar voldoende moeten zijn, anders kom je niet in bespreking. Handelingsdelen zijn examens. Voor het niet nakomen van examenverplichtingen gelden de regels van het examenreglement.*

Handelingsdoelen

Het officiële examenprogramma voor het schoolexamen in de Tweede fase is opgedeeld in een afdeling 'examen' waarin de toetsing vastgelegd is en in een afdeling 'examenstof' waarin alle eindtermen in groepen opgesomd en omschreven worden. De eerste groep eindtermen, de taalvaardigheden, worden getoetst in toetsen met open of gesloten vragen. Alle andere eindtermen worden gevat in de nieuwe examenvorm handelingsdeel. De handelingsopdrachten voor de vier taalvaardigheden lezen, luisteren, schrijven en spreken komen zodoende twee keer voor in het examenprogramma, zowel in de regeling van het examen als bij de beschrijving van de examenstof. Zie het kader op pagina 12 en 13.

Het handelingsdeel kent vakgebonden en vakoverstijgende activiteiten.

domein	vakgebonden	vakoverstijgend
lezen	extensief	samenvatting multimedia
luisteren	extensief	note-taking
spreken	praktijk	presentaties
schrijven	praktijk	tekstverwerking / verslag

De vakgebonden activiteiten moeten binnen de desbetreffende taal uitgevoerd worden; bij de vakoverstijgende activiteiten is overleg en ook een zekere verdeling tussen talen mogelijk. Een voor de hand liggende indeling bestaat uit taken voor enerzijds de receptieve taalvaardigheden lezen en luisteren en anderzijds de productieve taalvaardigheden spreken en schrijven.

OVERZICHT HANDELINGSDELEN ENGELS, FRANS EN DUIJS

Schoolexamen

Leesvaardigheid

- Ervaring opgedaan hebben met extensief lezen,
- teksten samenvatten en
- informatie verwerven met behulp van informatie- en communicatie-technologie.

Luistervaardigheid

- Ervaring opgedaan hebben met extensief luisteren en
- aantekeningen maken bij een tekst.

Gespreksvaardigheid

- De betreffende taal enkele keren in reële communicatieve situaties gebruiken en
- (niet voor Frans havo) enkele keren een presentatie in deze taal houden.

Schrijfvaardigheid:

- De betreffende taal enkele keren gebruiken in het kader van correspondentie - mede met behulp van telecommunicatie - en
- (alleen voor Engels vwo) van verslaglegging.

Examenstof

Leesvaardigheid

extensief lezen

6¹ De kandidaat heeft ruime ervaring opgedaan met het extensief lezen van vlot leesbare teksten.

algemene vaardigheden

- 7 De kandidaat heeft ervaring opgedaan met de techniek van het samenvatten als strategie om een tekst aan te pakken.
- 8 De kandidaat heeft bij het verwerven van informatie een aantal malen gebruik gemaakt van toepassingen van ICT.

¹ Cijfer verwijst naar de nummering van de eindtermen in het examenprogramma.

Luistervaardigheid*extensief luisteren*

14 De kandidaat heeft ruime ervaring opgedaan met extensief luisteren naar op beeld- en geluidsdragers opgenomen materiaal.

algemene vaardigheden

15 De kandidaat heeft ervaring opgedaan met de techniek van het aantekeningen maken (note-taking) als strategie om een tekst aan te pakken.

Gespreksvaardigheid*praktijksituaties*

27 De kandidaat heeft de betreffende vreemde taal enkele keren in praktijk-situaties gebruikt.

algemene vaardigheden

28 De kandidaat heeft enkele keren een presentatie in de betreffende vreemde taal gehouden (niet Frans havo).

Schrijfvaardigheid*praktijksituaties*

37 De kandidaat heeft deelgenomen aan correspondentieprojecten, mede met behulp van telecommunicatie.

algemene vaardigheden

38 De kandidaat kan bij het schrijfproces gebruik maken van de mogelijkheden van tekstverwerking.

39 De kandidaat heeft in het kader van een project of ten behoeve van een ander vak een verslag in de betreffende vreemde taal geschreven (alleen Engels vwo).

Lees- en luisterdossier

Hoewel het handelingsdeel volgens de regelgeving een tiental te onderscheiden activiteiten kent, komen in de praktijk hoofdzakelijk de vier vakgebonden activiteiten aan bod: extensief lezen & luisteren en praktijksituaties spreken & schrijven. En daarvan overheersen de receptieve opdrachten voor het extensieve lezen en luisteren oftewel het werken aan een leesdossier en luisterdossier. Beide laatste 'didactische' termen komen als zodanig niet in de regelgeving voor; wel kent letterkunde een officieel leesdossier. De dossiervorming rond de activiteiten bij de taalvaardigheden slaat derhalve alleen op het feit dat de school geacht wordt de handelingsdelen te documenteren. De beperking tot bepaalde activiteiten van het handelingsdeel wordt gedekt door de tijdelijke verlichtingsmaatregelen van 2000, die intussen verlengd zijn tot de herijking in 2007.

Harde praktijk

Volgens een inspectierapport van 2001 viel het voor ruim de helft van de leraren niet mee om te voldoen aan de verplichting tot praktische opdrachten, profielwerkstuk en handelingsdelen. Hoe zeer de opvattingen van docenten over het fenomeen handelingsdeel en de omgang in de praktijk uiteen lopen, tonen een zevental reacties uit de discussiegroep Talendocenten in 2001 met betrekking tot het handelingsdeel extensief lezen (zie de bijlage op pagina 21 tot 24).

De harde praktijk heeft de taaldocenten verdeeld in verklaarde tegenstanders en bedachtzame voorstanders van de handelingsdelen. Een docente Frans uit De Bilt bijvoorbeeld wijst het handelingsdeel resoluut af als 'bittere ellende' en 'misplaatste zuinigheid'. Ze onderschrijft (www.levendetalen.nl - archief) wel de noodzaak van oefenen, maar legt de nadruk op het leerproces in de les en ijvert voor meer contacttijd in de Tweede fase om nuttige huiswerkopdrachten als naar TV5 kijken goed te kunnen 'voorbereiden, doornemen en nabespreken'. Ook minder geprononceerde tegenstanders bekritisieren de handelingsdelen: zij wijzen op de fraudegevoeligheid en de administratieve rompslomp of missen de mogelijkheid om een cijfer te geven.

Positivisten

Andere taaldocenten uiten zich positiever over het handelingsdeel en streven naar een praktische, realistische aanpak. Bijvoorbeeld een docent Engels uit Haarlem stelde eind 2002 op de discussiesite voor talendocenten dat "leerlingen er baat bij hebben zo veel mogelijk met de vreemde taal in contact te komen, tijdens de lessen maar ook er buiten, zonder het spiedend oog van de leraar. De docent moet de leerlingen de gelegenheid geven datgene te lezen en te bekijken wat in hun belangstellingssfeer ligt (...). Als de leerling niet oefent voor de wedstrijd zal hij slecht scoren, had hij zich maar serieuzer met dat handelingsdeel bezig moeten houden. En de leerling die ondanks de fraude toch een voldoende scoort voor de toets heeft dat handelingsdeel niet echt nodig." En een docent Duits te Goes schreef: "Sommige leerlingen vinden handelingsopdrachten zinvol/leuk, andere leerlingen niet. Is het ooit wel eens anders geweest? Handelingsdelen staan of vallen bij goede afspraken met leerlingen, met gebruik van duidelijke formulieren, met eensluidende afspraken binnen alle talensecties op school, maar vooral met een andere rol van de docent: durf de leerling (wat) verantwoordelijkheid te geven".

Correctiewerk

In de praktijk speelde het omvangrijke correctiewerk veel docenten parten. De verslagen van de leerlingen over hun extensief lezen bijvoorbeeld werden vaak door de docent intensief nagekeken. De richtlijn hiervoor van de overheid in het Examen-dossier uit 1997 heeft kennelijk nauwelijks de werkvloer bereikt of overtuigd. "De

wijze waarop de leerling moet laten zien dat de opdracht uitgevoerd is, mag geen groot beroep doen op het totaal aan beschikbare studielasturen. Het uitvoeren van de opdracht kan bijvoorbeeld blijken uit een korte notitie met de volgende drie paragrafen: voorbereiding, ervaring en reflectie. De beoordeling is globaal. Alleen indien het resultaat niet als voldoende beoordeeld wordt, dient nauwkeurig aangegeven te worden waarop dit oordeel gebaseerd is." Een speciale handreiking voor het handelingsdeel van het SLO uit 1999 adviseert slechts 10% van de beschikbare tijd voor een opdracht te besteden aan verslaggeving.

Lesmethodes

In de aanloop naar de invoering van de Tweede fase was er bij de talentdocenten een grote nieuwsgierigheid naar het werk van de vakontwikkelgroepen: de voorstellen voor het nieuwe examenprogramma. Er was vervolgens ook veel aandacht voor de reeds genoemde voorlichtingsbrochures van het SLO. De latere handreikingen van het Cito en het SLO zijn niet of nauwelijks doorgedrongen tot de werkvloer. De gemiddelde docent maakte zich een beeld van het nieuwe fenomeen handelingsdeel - zoals gebruikelijk - via de nieuwe lesmethodes en de bijbehorende docentenhandleidingen. Maar ook voor de uitgevers en methodeschrijvers was het handelingsdeel een nieuw en ongrijpbaar concept. Een auteur van een veel gebruikte methode stelde dat er 40 studielasturen voor extensief luisteren begroot waren, waarvan 15 gereserveerd werden voor het invullen van de bijgeleverde formulieren. Deze onevenredige reservering illustreert de overwaarding van de formele kant van het handelingsdeel. Bovendien boden veel methodes wel structuur (formulieren) voor de handelingsdelen, maar ontwikkelden geen visie op het belang van die activiteiten.

Invulling

In de praktijk lukte het vele docenten aan de eisen een concrete invulling te geven hoewel de hantering van de nieuwe terminologie daarbij soms parten speelde, getuige volgend voorbeeld:

Handelingsdelen VWO Duits 1,2

Extensief lezen: Lees 5 artikelen uit de meest actuele Juma vanaf internet (zul je moeten downloaden) - geef een samenvatting in het Nederlands van die artikelen. Lever als bijlage de artikelen in.

Extensief luisteren: Bekijk 4 video's in of buiten de klas en beantwoord tijdens het luisteren de vooraf gestelde vragen.

Extensief spreken: Bereid een interview voor met een Duitse jongedame genaamd Nadia; neem het interview op band op en lever die in.

Extensief luisteren: Bekijk 3 video's in of buiten de klas en beantwoord tijdens het luisteren de vooraf gestelde vragen.

Extensief schrijven: Zoek een of meer discussiepanels uit (via de.altavista.com kun je de zoekterm "diskussion" intikken, wat al meer dan genoeg resultaat oplevert. Schrijf vervolgens een aantal berichten binnen 1 of meer discussiegroepen. Zorg ervoor, dat die mailtjes in zo goed mogelijk Duits geschreven zijn. Lever als bewijsmateriaal een afdruk van deze mailtjes bij je docent in.

Regels & fraude

Behalve veel correctiewerk leidde het handelingsdeel vaak ook tot veel regels en regeltjes. En de docent voelde zich verworpen tot administrateur.

Let op! Je handelingsdelen (zie boekje PTA's) moet je inleveren in plastic mapjes per dossier en altijd samen met het verzamelformulier!

Voor alle handelingsdelen geldt dat de inleverdata vermeld staan in de studiewijzers. Deze data zijn bindend, d.w.z. bij het niet op tijd inleveren van het leesdossier wordt je de toegang tot de toetsen ontegensprekend en het cijfer 1 toegekend!

Bovendien zijn de opdrachten voor het handelingsdeel ouderwets fraudegevoelig. Handelingsopdrachten lokten namelijk niet altijd bij elke leerling het beoogde leergedrag uit. Indien een groep leerlingen te horen krijgt dat ze drie Duitse tv-programma's moeten bekijken en daarvan verslagen moeten maken, beperken sommige leerlingen zich in tijdnood tot het probleem van de verslagen waarbij ze hun ICT-vaardigheden inzetten. Deze zichtbare kant van het controleren van een opdracht – zowel het kat en muisspel met gedownloadte verslagen als de echte authentieke verslagen – eiste onevenredig veel energie van de docent.

Schoolorganisatie

Ook op schoolniveau leveren de handelingsdelen veel werk op omdat ze onderdeel van het schoolexamen zijn. Een kandidaat wordt in het examenjaar alleen tot het centraal examen toegelaten als het schoolexamen volledig is afgerond. Dat houdt in dat aan de eisen van het handelingsdeel van elke moderne vreemde taal 'naar behoren' voldaan moet zijn. Om te voorkomen dat leerlingen al het werk voor het handelingsdeel tot vlak voor het begin van het centrale examen uitstellen, hebben veel scholen deze eis doorvertaald naar de bevorderingsnormen. Een leerling kan dan bijvoorbeeld in de niet-examenklassen ondanks zijn goede becijferde prestaties niet naar de volgende klas bevorderd worden indien niet aan de eisen voor het handelingsdeel voor het af te sluiten schooljaar is voldaan. Dat betekent op zichzelf dat het handelingsdeel een krachtige formele status heeft. Anderzijds vereist deze status op zijn beurt goede juridische regelingen. Omdat de gevolgen van verwaarlozing van taken voor het handelingsdeel fataal kan zijn, hebben scholen in het schoolexamenreglement uitvoerige bepalingen voor de handelingsdelen opgenomen die alle eventualiteiten willen afdichten. Zie het volgende kader.

Deadlines gelden voor handelingsdelen en voor sommige praktische opdrachten. Met een deadline bedoelen we het moment waarop een handelingsdeel of een praktische opdracht ingeleverd en afgerond moet zijn. De datum van de deadline en de eis waaraan je precies moet hebben voldaan, zijn opgenomen in het Program van Toetsing en Afsluiting. Voor alle helderheid: alleen het PTA is hierin doorslaggevend, niet de eventuele afspraken die door docent en leerling buiten het PTA om gemaakt worden. Dat betekent ook dat een docent geen nieuwe exameneisen kan opleggen. Natuurlijk kan het voorkomen dat er fouten in het PTA staan. In zo'n geval beslist de rector.

Deadlines mag je niet overschrijden. Bij overschrijden van de deadlines worden dan ook maatregelen genomen. Natuurlijk kan het voorkomen dat je door bijzondere omstandigheden een bepaald handelingsdeel net niet op tijd af hebt. Daarom is bij die maatregelen enige ruimte ingebouwd. De regeling houdt het volgende in:

1. Er zijn twee meetmomenten voor de handelingsdelen: één in de tweede periode, één halverwege de vierde periode. Elk van de meetmomenten ligt ruim voor het begin van de daaropvolgende inloopweek. In het PTA vind je de precieze datum. Om de docent in de gelegenheid te stellen het werk na te kijken, en om jou als leerling in de gelegenheid te stellen eventueel een en ander te verbeteren, is er een inleverdatum: de datum waarop de handelingsdelen ingeleverd moeten zijn. Als je je werk op deze datum hebt ingeleverd, kun je er van op aan dat je docent het werk tijdig heeft nagekeken. Zie voor deze data het PTA of het overzicht werkmaanden en belangrijke data.
2. Halverwege het leerjaar moet je alle handelingsdelen van de eerste helft van het jaar hebben afgerond én die van de voorafgaande leerjaren. Dat laatste gaat natuurlijk alleen op voor leerlingen in de vijfde en zesde klas. Heb je niet aan deze eis voldaan, dan verlies je een herkansing. Om nare situaties zo veel mogelijk te voorkomen krijg je een marge van één handelingsdeel in 4vwo, 4havo en 5vwo. Dat betekent dat we de drempel bij één handelingsdeel leggen. Het aantal handelingsdelen in 6vwo is zo gering dat je halverwege 6vwo alle handelingsdelen af moet hebben.
3. Aan het eind van een leerjaar moet je alle handelingsdelen van het betreffende jaar hebben afgerond én alle van de voorafgaande leerjaren. Dat laatste gaat natuurlijk alleen op voor leerlingen in de vijfde en zesde klas. Heb je niet aan deze eis voldaan, dan blijf je zitten. Om nare situaties zo veel mogelijk te voorkomen krijg je een marge van drie handelingsdelen in 4vwo, 4havo en 5vwo. Dat betekent dat we de drempel bij drie handelingsdelen leggen.
4. Heb je in de derde inloopweek van de zesde klas niet alle handelingsdelen

afgerond, dan mag je geen centraal examen doen. Hier geldt dus geen marge. Niet af betekent dat je een jaar verliest.

5. Als je de deadline voor een praktische opdracht overschrijdt, dan krijg je voor die praktische opdracht het cijfer 1,0. Als je nog een herkansing over hebt kun je die gebruiken om de praktische opdracht alsnog binnen twee weken in te leveren. Heb je geen herkansingsmogelijkheden meer, dan blijft het cijfer 1,0 staan.
6. Bij het vak Nederlands mag je pas aan een bepaalde toets meedoen als het voorafgaande handelingsdeel is afgerond. Het betreft schrijfvaardigheid (het schrijfdossier moet af zijn) en letterkunde (het leesdossier moet af zijn). Deze toetsen worden afgenomen volgens het schoolexamenrooster. Het kan natuurlijk gebeuren dat je niet tijdig het handelingsdeel af hebt. In zo'n geval mag je niet deelnemen aan de toets en krijg je het cijfer 1,0. Je mag die toets alsnog afleggen, en wel in de herkansingsperiode, maar pas als het handelingsdeel is afgerond. Als je geen recht meer hebt op een herkansing, krijg je dus voor de toets het cijfer 1,0.
7. Er zijn situaties die je niet kunt voorzien, zoals bijvoorbeeld (langdurige) ziekte. Neem in zo'n geval altijd uit jezelf contact op met de schoolleider of de coördinator om zo mogelijk een afwijkend traject op te stellen.

Klachten

Als voorbeeld van deze juridische complexiteit volgt hier het begin van de publicatie over een - overigens 'in volle omvang' afgewezen - klacht van de ouders van een leerling die niet naar het volgende leerjaar bevorderd werd omdat de handelingsdelen niet in orde waren.

Klachtencommissie voor het Katholiek Onderwijs in Zuid-Nederland, advies van 10 oktober 2001.

De klachten zijn gericht tegen de leerkrachten voor de vakken CKV (2), Frans, Nederlands, de decaan, de conrector en de mentrix van de school. De klacht heeft betrekking op het gedrag van leraren en de daarbij gehanteerde criteria ten aanzien van de overgang van X van 4 naar 5 vwo. Die wijze van handelen heeft tot gevolg dat ze niet over mag. (...) Het niet volledig zijn en het daardoor als onvoldoende beoordelen van drie handelingsdelen van het totale te doorlopen programma werd als reden opgegeven voor het laten doubleren van X. Meer in het bijzonder geven klagers in samenvattende zin aan, dat: leraren met twee maten lijken te meten; X niet wordt geloofd en als leugenachtig wordt betiteld; X niet over mag naar de vijfde klas vwo terwijl alle documenten om over te gaan aanwezig zijn.

www.geschillencies-klachtencies.nl

Implementatie

De implementatie van de handelingsdelen is hoe dan ook een moeizame worsteling geweest, soms met opvallende zaken. Zo berichtte het NaB-MVT in zijn brochure Compact en Apart uit 2001 over moeilijkheden op een school omdat na afsluiting van het deelvak Frans en Duits in 4 vwo een deel van de leerlingen alsnog aan het handelingsdeel extensief lezen moesten voldoen. Los van de specifieke situatie, oefenen na de eindprestatie is hoe dan ook de verkeerde volgorde. Twee jaar later en dus vijf jaar na de invoering is er - mag men aannemen - een nieuwe routine opgebouwd en zal de omgang met de handelingsdelen minder krampachtig zijn. Toch blijven de handelingsdelen problematisch. Volgens een schoolanalyse uit 2003 zijn docenten meer ontevreden dan tevreden over de handelingsdelen. "Het grootste knelpunt betreft het tijdig afronden en de motivatie van leerlingen. De helft van de docenten vindt het lastig dat handelingsdelen niet van een cijfer worden voorzien. Ook de niveaubepaling en verschillen tussen vakken vormen een probleem."

Doorstart

Per 1 augustus 2003 zijn de handelingsdelen facultatief. De activiteiten uit het handelingsdeel kunnen ontdaan worden van hun examenstatus en zullen daarmee beter tot hun recht komen als leeractiviteiten. Ook de inspectie van het onderwijs (2003) is optimistisch: "De praktische opdrachten en de handelingsdelen hebben als zeer opvallende elementen van de vernieuwing in de beginfase van de invoering veel aandacht opgeëist. (...) De overstelpende druk aan onderzoeken, werkstukken en presentaties die daarvan voor de leerlingen het gevolg was, is een van de meest negatieve aspecten geweest tijdens het invoeringstraject. De verlichtingsmaatregelen hebben het verplichte aantal opdrachten en handelingsdelen aanzienlijk gereduceerd." De inspectie verwacht "dat de verdere evenwichtige inbedding in het curriculum van praktische opdrachten en handelingsdelen uiteindelijk een kwestie van tijd is. Voorwaarde is een adequaat onderwijskundig beleid op school."

Bronnen

Stuurgroep Profiel Tweede Fase Voortgezet Onderwijs (1995): Examen in het studiehuis, Een advies voor een examenregeling in het vernieuwde havo en vwo, Den Haag.

Stuurgroep Profiel Tweede Fase (1995): Advies Examenprogramma's havo/vwo, moderne vreemde talen, Den Haag.

Mulder, Hetty en Gé Stoks (1996): Voorlichtingsbrochure havo/vwo, actuele stand van zaken invoering Tweede Fase, Frans/ Duits of Engels, SLO, Enschede.

Kreeft, Henk - redactie (1997): Het examendossier, vernieuwingen in het school-examen, Stuurgroep Profiel Tweede Fase Voortgezet Onderwijs, Den Haag.

NAB-MVT (2001): Compact & Apart, organisatieaspecten van de deelvakken Duits en Frans en hun effect op de werkbaarheid. Een inventarisatie, NAB-MVT, Enschede.

Gille, Erna en Jan Mets (1998): Syllabus – Moderne vreemde talen – voor het schoolexamen in de Tweede Fase havo / vwo, Cito, Arnhem.

Staatsen, Francis en Thomas Peters (1999): De handen uit de mouwen, een handreiking voor het handelingsdeel moderne vreemde talen in de praktijk, SLO, Enschede.

Inspectierapport (2001): De tweede een fase verder, MIN O,C&W.

MIN O,C&W (2002): Continuïteit en vernieuwing in de Tweede Fase havo/vwo.

C&T-scholenmarketing (2003): Schoolanalyse Tweede Fase en Studiehuis 2002-2003 – docenten, Gouda, www.schoolmarketing.nl.

Inspectierapport (2003): Tweede Fase, Vierde Jaar, MIN O,C&W

Bijlage

HET HANDELINGSDEEL EXTENSIEF LEZEN

Reacties op een oproep in de internetdiscussiegroep Talendocenten 2001. Zie in de tekst pagina 14, eerste alinea. Deze bijlage is aan dit hoofdstuk toegevoegd omdat ze illustreert hoe divers en verdeeld docenten dachten over bijvoorbeeld het handelingsdeel 'extensief lezen'.

Docent A

Extensief lezen is een van de weinige onderdelen van de tweede fase waar ik enthousiast over ben en - wat veel belangrijker is - de leerlingen ook! Ze werken er tot nu toe, zowel op Havo als Vwo met plezier aan. Enkele opmerkingen:

De leerlingen vinden het leuk om zelf teksten uit te zoeken die passen bij hun belangstelling en profiel.

Ze vinden het lekker om gewoon te lezen en niet alles te hoeven snappen.

Het is leuk om op het internet te zoeken (wel adviseren met sites-keuze).

Reprise (Internet sur disquette) is een echte aanrader!

De mediatheek is onmisbaar (beheer tijdschriften).

Een leestafel zoals in een café is heel gezellig (en praktisch) in de klas.

Niet echt een straf om na te kijken (gaat steeds sneller..).

Wel serieus beoordelen, ze hebben er ook serieus aan gewerkt.

Steeds nieuwe opdrachten en bronnen verzinnen om het zwarthandelcircuit tegen te gaan.

(Nog even voor de duidelijkheid, het gaat hier om het leesdossier en niet over het literatuurdossier!)

Docent B

Extensief lezen: vanuit mijn leerlingen gezien: saai - waarom moet dat - wat is dan intensief lezen - kan ik niet. Vanuit mijzelf als docent gezien: hoe krijg ik mijn leerlingen zo ver - niet te veel opgeven - liever een boek dan een stapel teksten - hoe krijg ik dat nagekeken - extensief lezen als in extensieve veeteelt? - wie is hier het vee, en waarom voel ik me een boer met intensieve veeteelt? - extensief, o ja, dat betekent dat je globaal moet lezen dus probeer ik ze zover te krijgen dat ze lastige woorden niet allemaal op gaan zoeken. Hoe bereid ik dat voor dan? Heeft mijn collega misschien een goed idee?

Extensief lezen, ik vind lezen leuk, als het extensief heet vind ik het dan ook nog leuk? Ik haat dat woord, en ook "kilometers maken" trekt me niet. Waarom niet gewoon "boekje lezen - lezen tout court - Lezen met een hoofdletter o ja, het hele vak heet al lezen, dan moet je toch iets anders bedenken.

Extensief lezen: het moet en dus is het niet leuk, het is een vreemde taal die mijn leerlingen slecht beheersen dus is het moeilijk, het moet voor een deadline dus wordt er gesjoemeld.

Docent C

Extensief lezen en intensief verslagen nakijken?

Voor veel leerlingen is extensief lezen eigenlijk intensief lezen en intensief lezen doen veel leerlingen extensief.

Intensief lezen betekent voor mij CE-teksten uitpluizen, alinea voor alinea, soms woord voor woord.

Extensief lezen is voor mij lekker doorlezen in boekjes die niet al te moeilijk zijn. Wij gebruiken daarvoor meestal jeugdliteratuur. Extensief lezen kijken we dus ook extensief na. Een paar goede vraagjes, net zo lang als een so'tje. Niet naar behoren, dan een nieuw boekje. Bij twijfel kort gesprekje. Omdat de hele klas hetzelfde boekje leest, is dat nog wel te doen.

Literatuur lezen doen we via een leesdossier met prachtige sheets (die voor VWO beter werken dan voor HAVO). Op het VWO gaan we nu ook simpele literatuur onderbrengen bij extensief lezen. Vindingrijk worden we door de Tweede Fase zeker!

Docent D

Daar zit een leerling dus echt niet op te wachten, maar als je je eisenpakket wat bijstelt is er mee te leven, tenminste als je:

Op HAVO-niveau geen wonderen verwacht: deel gewoon aan ieder die dat een aantrekkelijk idee vindt, een (desnoods hetzelfde) boekje uit en doe er een eenvoudig HD-verslagformulier bij. Dat doe je dan hoogstens 3 keer per jaar, uiteraard niet in de laatste periode, dat is vragen om moeilijkheden: niet af, geprest worden door directiepiepeltjes om toch maar enz...

Op VWO-niveau willen ze nog wel eens een internettekst voor je zoeken, dus de keuze: 5 teksten met verwerkingsformulieren of een boekje-zie-boven. Dat ga je natuurlijk niet allemaal nakijken, een vluchtige blik volstaat. Het is al een hele klus om alles bij te houden, op te bergen, door te geven.

Het zal ieder duidelijk zijn dat ik reuze blij ben met deze buitengewoon zinvolle extra taak, zoals ik ook zingend de handelingsdelen luisteren en schrijven in ontvangst neem.

Docent E

Ik ben het helemaal met jullie eens dat echt nakijken van alle handelingsdelen en ingeleverde HD-formulieren absoluut niet mogelijk is. Ik doe het daarom ook niet. En dat vertel ik de leerlingen ook. Het is namelijk ondoenlijk: ik ga echt niet alle artikelen die zij lezen zelf ook lezen, ik ga echt niet elke avond uren TV5 kijken zodat ik hun luisterdossiers kan controleren op echtheid, enz. Ik teken daarom alleen maar af, en dan zo dat het allemaal heel snel kan: ik blader snel door het HD-mapje heen om te kijken of alles erin zit en zet een paraafje op mijn lijst. Kans op

fraude is uiteraard heel erg groot, maar het zij zo. Zoals ik al zei, ik vertel het de leerlingen ook. Maar ik vertel ze ook wat het doel is van alle dossiers: hun eigen vaardigheid vergroten. En als Jantje zo slecht is in luisteren dat hij het niet eens kan opbrengen om zijn luisterdossierformulieren naar waarheid in te vullen, dan zijn de gevolgen ook voor hem, zijn luistervaardigheid zal er niet beter op worden. Andersom wijs ik leerlingen er ook op dat ik ervan overtuigd ben dat als je serieus bezig gaat met je handelingsdelen, je vaardigheden groter worden. Ik zie er elk jaar weer het bewijs van (zwakke, serieuze en hardwerkende leerling die tegen alle verwachtingen in een voldoende scoort voor het CSE of de luistertoets). Ik krijg de indruk dat de meeste leerlingen begrip hebben voor mijn redenering. In ieder geval zorgt deze aanpak ervoor dat ik niet op zoek hoeft te gaan naar fraude en de schijn hoeft op te houden dat ik fraude herken. Ik teken gewoon alles af. Overigens, vorig jaar heb ik een keer een leesdossierformulier geweigerd. De bewuste leerling had een artikel in een krant gelezen over een voetbalwedstrijd in de Champions League. In zijn formulier had hij een prachtige samenvatting van de wedstrijd gegeven, met uitslag en doelpuntenmakers erbij. Helaas: het bewuste artikel kwam uit een krant die verschenen was voordat de wedstrijd gespeeld was: het was slechts een voorbeschouwing op de wedstrijd.

Docent F

Interessant te zien hoe inventief iedereen wordt met handelingsdelen en dergelijke. Ziehier onze (sectie engels, gymnasium) oplossing voor extensief lezen (wat vorig jaar een en al ellende door achterstallig werk opleverde): we hebben het dit jaar tot onderdeel van de verwerkingsopdrachten bij het leesdossier gemaakt. Bij elk boek zoeken de leerlingen enkele flinke artikelen uit tijdschriften, kranten of van internet en stoppen een kopie ervan en een formulier wat bij extensief lezen hoort in het dossier. Vorig jaar waren er al enkele van dergelijke verwerkingsopdrachten bij boeken voor het leesdossier; nu is dit gewoon uitgebreid en slaan we 2 vliegen in 1 klap. Nakijken gaat razendsnel en aangezien voor boeken de deadlines redelijk werden aangehouden hopen we dat ook de problemen met inleveren verholpen zijn. Over het algemeen is er ten opzichte van de vorige jaren ook een hele verandering en vaak verbetering te zien in hoe leerlingen met handelingsdelen en zo omgaan; dat ligt er deels aan dat de docenten er zelf steeds beter mee uit de voeten kunnen en van alles aanpassen, maar ook raken leerlingen duidelijk steeds meer aan de 2e fase gewend. We houden dus moed.

Docent G

Handelingsdelen niet nakijken, maar alleen aftekenen lijkt me een oplossing die uit zelfbehoud gekozen is en dat vind ik verstandig. Maar is het niet zonde van al het papier en kopieerwerk? Je zou de handelingsdelen facultatief moeten maken, of

verplicht voor de zwakkere leerling. In feite deed ik dat al voor de Tweede Fase z'n intrede had gedaan en toen werkte het fantastisch! De leerlingen die iets inleverden, hadden er serieus aan gewerkt en verlangden - terecht - serieuze feedback van mijn kant. Slimme leerlingen, die toch al achten of negens scoorden voor bijvoorbeeld luistertoetsen besteedden hun tijd liever aan een ander vak.

3 HET BEGIN VAN HET STUDIEHUISWERK - toekomst voor de handelingsdoelen -

De handelingsdelen bij de vreemde talen voor taalvaardigheden zijn niet langer meer verplicht. Dat eist beleid van de scholen, dat vereist overleg tussen moderne vreemde talen. Bij de afwegingen is het zaak niet te veel terug te kijken naar de negatieve effecten van de voorbije examenstatus op de handelingsdelen, maar de focus te richten op de achterliggende handelingsdoelen. Ontdaan van de formele ballast kunnen de activiteiten belangwekkend studiehuiswerk worden.

Regelgeving

Het algemeen verbindend voorschrift met de citeertitel Regeling profielen 2003, gepubliceerd in Gele Katern, nummer 14 van 28 mei 2003, bepaalt onder andere dat voor de moderne vreemde talen de verplichting om in het schoolexamen handelingsdelen op te nemen voor leesvaardigheid, luistervaardigheid, gespreksvaardigheid, schrijfvaardigheid vervalt. De toelichting luidt: De praktische oplossingen moeten leiden tot een vermindering van de belasting voor scholen/leraren en waar mogelijk tot grotere keuzevrijheid voor scholen en leraren. De school kiest er zelf voor wanneer en voor welke groepen leerlingen de maatregelen worden toegepast. Het programma van toetsing en afsluiting mag zonodig in verband daarmee tussentijds worden aangepast. De terugwerkende kracht is vanzelfsprekend beperkt tot de leerlingen die zich nog voorbereiden op het examen.

Besluitvorming

In het licht van de nieuwe maatregelen zullen de scholen zich af moeten vragen hoe ze omgaan met de handelingsdoelen in de nieuwe situatie. Er dienen zich formele vragen aan waarover de school zich in het kader van de genoemde versoepeling voor de handelingsdelen zal buigen zoals:

- wordt het handelingsdeel in het schoolexamen in zijn geheel afgeschaft of blijven bepaalde opdrachten in het schoolexamen overeind? Te denken valt aan het behoud van de receptieve opdrachten en eventueel ook de praktijksituaties voor spreken en schrijven;
- geldt een beperkte afschaffing voor alle moderne talen of wordt er verschil gemaakt tussen bijvoorbeeld Engels enerzijds en Frans en Duits anderzijds? Extensief luisteren bijvoorbeeld ligt bij Engels anders dan bij Frans en Duits;
- en ten slotte: praktiseert een school een versoepeling alleen voor de nieuwe jaargangen of past de school het versoepelde systeem maar direct toe op alle lopende jaargangen?

Studiehuiskwerk

Hoewel de scholen volledig autonoom zijn, zullen de handelingsdelen als examenonderdeel moeilijk nog lang te handhaven zijn. Veel scholen zullen het handelingsdeel ontdoen van hun voorschriftkarakter. Wel zullen ze meestal de activiteiten zelf als oefeningen voor de vaardigheden als tweede-fase-huiskwerk willen behouden. Ze kunnen dan bijvoorbeeld becijferd worden binnen de voortgangstoetsing, zoals nu ook al op sommige scholen het geval is. Een complicatie is dan dat het examenjaar normaliter gevrijwaard is van voortgangstoetsing; voortgangstoetsing - niet te verwarren met diagnostische toetsing - staat immers gewoonlijk in dienst van de bevordering naar een volgend leerjaar. De ideale situatie is dat de (meeste) leerlingen de handelingen uitvoeren niet vanwege een stok achter de deur, maar omdat ze mede door toedoen van de docent doordrongen raken van de betekenis of het nut aan den lijve hebben ervaren.

Onmogelijkheden

De versoepeling betekent in elk geval niet dat een school het handelingsdeel (gedeeltelijk) kan handhaven, maar nu als een onderdeel van het schoolexamen met cijfers. Omgekeerd is de maatregel geen vrijbrief om - via welke ingenieuze constructie dan ook - andere inhouden aan het handelingsdeel toe te kennen vanwege de krachtige formele status. Ten minste niet aan een handelingsdeel als formeel onderdeel van het examen dat zoals voorheen 'naar behoren' uitgevoerd moet worden om aan het centrale examen deel te mogen nemen. Een vaksectie wil misschien de woordenschatverwerving en de kennis van grammatica in het handelingsdeel onderbrengen opdat leerlingen zich optimaal inzetten. Hoe belangrijk deze hulpvaardigheden als 'tools' ook zijn, ze blijven buiten het examencijfer vallen.

Good practice

De handelingsdoelen als studiehuiskwerk zullen kunnen gedijen door aanpakken die in de praktijk goed gefunctioneerd hebben. In het vijfjarige bestaan moeten vele voorbeelden van good practice gegenereerd zijn. Vooral ervaringen met de lastige productieve activiteiten zijn gevraagd. Het gaat om ervaringen met native speakers uit de eigen woonomgeving, uitwisselingen met buitenlandse scholen, particuliere onderbrenging bij reizen, horeca-experimenten bij hoofdstedenbezoek of technische vormen als videoconferencing, chatten en mailen.

Extensieve taken lijken makkelijker te verstrekken, maar de houding van de docent is wezenlijk. Bijvoorbeeld de collega die bij opdrachten voor het bekijken van tv-programma's de persoonlijke notities belangrijker vindt die de leerling tijdens het beluisteren moet maken dan het ingevulde standaardformuliertje. Hij onderbouwt vooraf uitvoerig het belang van extensief luisteren. Daarna is het hoofddeel van de les bedoeld voor de vraag wat leuke buitenlands tv-programma's zijn. Daarbij zijn

de eigen ervaringen van leerlingen het uitgangspunt en wordt vervolgens het vreemdtalige tv-aanbod voor de komende week doorgespit. Kern van de benadering is dat de docent de leerlingen niet belast met een taakomschrijving en vervolgens veel succes wenst, maar zich helemaal verplaatst in de leerling en hun problematiek maakt tot een gemeenschappelijk probleem. Motivatie bepaalt immers in hoge mate het gedrag van leerlingen. Zie ook het volgende kader.

STUDIEHUISWERK

Lestijd alleen volstaat niet om de taalvaardigheden ontwikkelen. Wie gitaar leert spelen zal ook veel thuis moeten oefenen. Naast het traditionele huiswerk voor de volgende les zoals woordjes leren en oefeningen maken is er studiehuiswerk van belang dat niet lesgebonden is. Belangrijk is dat de docent de leerlingen (aan)toont dat opgedragen taken nuttig zijn voor de taalverwerving. De leerling weet niet alleen wat hij moet doen, maar ook terdege waar het allemaal goed voor is. De docent bepaalt een termijn voor de uitvoering en de wijze van evaluatie. Maar het leermoment zelf vormt het hart van het studiehuiswerk. Er zijn krachtige situaties denkbaar zoals het inzetten van native taalassistenten, fysieke of virtuele internationale uitwisselingen, zomerkampen of webquests. Zo lang deze mogelijkheden niet voor iedereen weggelegd zijn, blijven ook alledaagsere vormen van studiehuiswerk van belang. De kunst is wel dat de docent de zorgen van de leerling deelt die aan een taak verbonden zijn. Waar vindt de leerling een native gesprekspartner of wat is een geschikt buitenlands tv-programma? Enkele suggesties.

Onze regio

Extensief Lezen. In het kader van kennis van land en volk zoekt een leerling of een groepje leerlingen in op een regio naar keuze in het land van de doeltaal. Een van de taken is om een gebeurtenis of het wel en wee van een bevolkingsgroep langdurig te volgen in de plaatselijke krant via de internetsite www.kidon.com.

Luisterboeken

Extensief Lezen en Luisteren. In ons land niet zo bekend maar in Duitsland bijvoorbeeld zijn bestsellers op CD een rage, voorgelezen door topacteurs. Luisteren en lezen in een klap.

TV-programma

Extensief Luisteren. De klas duikt samen in de programmabladen voor de buitenlandse zenders van de komende week die de docent ter beschikking stelt. Wie

kent zenders of leuke programma's, waarbij de docent ook zijn aanraders inbrengt. In groepjes verkent men de mogelijkheden en werkt ook bij de uitvoering samen.

Radionieuws

Extensief Luisteren. Op de computer kan de leerling elk moment actuele of oudere buitenlandse nieuwsberichten beluisteren van de BBC via www.bbc.co.uk, Radio France via www.radiofrance.fr en de Deutsche Welle via www.dw-world.de.

Speelfilms

Extensief Luisteren. Speelfilms zijn aantrekkelijk voor leerlingen. Tijdens het bekijken van speelfilms met buitenlands geluid kan meestal ook de buitenlandse ondertiteling voor gehoorgestoorden ingeschakeld worden. Deze mogelijkheid bestaat ook bij speelfilms op DVD.

Biertje?

Praktijksituatie Spreken. Tijdens de traditionele buitenlandse stedenreizen staat sinds de tweede fase de taalverwerving nadrukkelijker op het programma. In disco's zijn toeristen echter vaak onder elkaar of grijpen naar de lingua franca. Jongeren raken in praatcafés toch in gesprek met een native door bewust een consumptie aan te bieden met de expliciete vermelding van hun 'schoolse' opdracht.

Native plaatsgenoot

Praktijksituatie Spreken. Desgewenst weet of vindt elke leerling wel een native in de buurt, mits de leerling weet wat de bedoeling is. Leerlingen willen echter geen contact zoeken met onbekende natives, alleen maar om te converseren. De vorm van een interview over bijvoorbeeld culturele verschillen geeft houvast en op die manier kan de docent er een groeps- en klassengebeuren van maken.

Summary

Schrijven Engels. Een school kan als algemene spelregel bij het maken van een profielwerkstuk bepalen dat de leerling een summary op een A4 moet maken, wat het onderzoeks karakter van het werkstuk nog eens onderstreept.

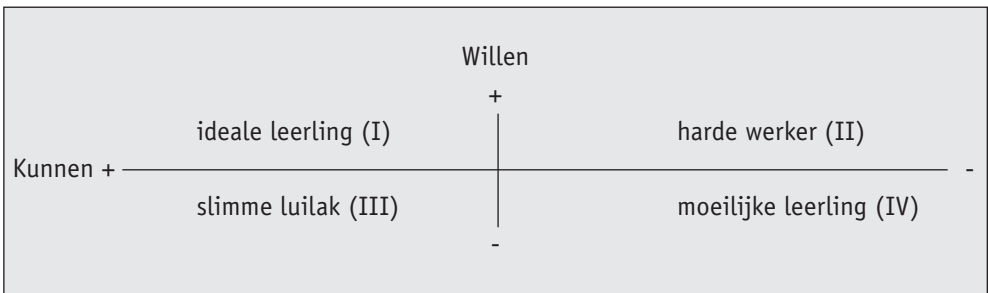
Studiehuiskwerk vergemakkelijkt spreading. Omvatte bijvoorbeeld voorheen het PTA vier keer per jaar de opdracht dat de leerling binnen drie weken drie tv-programma's moest bekijken, nu geeft de docent de leerling twaalf keer een week de tijd om één tv-programma te bekijken.

Motiveren

Sinds de invoering van de Tweede fase kampen docenten met oude en nieuwe problemen. Het hoofdprobleem is en blijft 'leerlingen motiveren'¹. Voor docenten die in de geest van het studiehuis meer belang aan de actieve rol van de leerling hechten, krijgen de problemen 'leerlingen loslaten' en in het verlengde daarvan 'coachen' meer betekenis. Het ligt daarom voor de hand dat bij de problematiek rond het handelingsdeel de motivatie of juist het gebrek eraan bij leerlingen een grote rol speelt bij de visie op het handelingsdeel. Bij de discussie op een school over de nieuwe opzet voor (bepaalde) handelingsdelen kan op de achtergrond de behoefte van docenten spelen om inzet te belonen of bij gebrek aan inzet van de leerling hun gelijk te halen.

Maturity

Een klas leerlingen is een bonte mengeling. Een deel van de leerlingen kan iets en wil er ook voor werken: de ideale leerlingen. Een ander deel scoort echter voldoende tot goed zonder dat ze die dingen doen die talentdocenten terecht belangrijk vinden, zoals idioom leren of veel extensief lezen. En weer een ander deel scoort slecht, maar werkt zich kapot. Die ijverige leerlingen willen docenten graag belonen, door middel van bijvoorbeeld bonussen of het meetellen van leerwerk zodat toch een voldoende binnen het bereik komt. En dan zijn er nog de leerlingen die kunnen noch willen. De kunst is om het leerproces goed te leiden en dat betekent differentiëren: de ideale leerlingen loslaten, leren omgaan met de slimme luiakken, energie te investeren in de harde werkers en de lastige leerlingen strak aansturen.

In de terminologie van trainingsmanagers hoort het volgend docentengedrag bij de vier typen leerlingen in het maturity-model: I delegeren, II overtuigen (dat hij het kan), III overleggen (hoe kunnen we toch ...) en IV instrueren.²

1 Bevindingen van Jos Theunissen en Jacqueline Visser over Opvattingen van leren, 1999, www.kpcgroep.nl

2 De vierdeling is gebaseerd op de maturity-model van Hersey en Blanchard zoals weergegeven in Ger Driessen en Esmeralda Hemels, Leiding geven in de Tweede fase, in: van twaalf tot achttien, januari 1995

Extrinsiek

Handelingsdoelen zonder examenstatus krijgen de waarde van studiehuiswerk. In de traditionele kennisoverdracht krijgen onderwijsdoelen en dus ook de doelen achter de handelingsopdrachten weinig aandacht en worden bij de uitvoering de geschetste vier typen leerlingen over een kam geschoren. Veel leerlingen op hun beurt voeren de opdrachten gewoon uit omdat de docenten immers weten wat goed voor hen is. Wel mogen docenten zich dan vervolgens niet bemoeien met de manier waarop de leerlingen de opdrachten uitvoeren. Deze benadering baseert zich vooral op extrinsieke motivatie, op beloning met cijfers, en corrigeert onwillige leerlingen met sancties.

Intrinsiek

Onderwijs kan ook bouwen op intrinsieke motivatie. Leerlingen kennen én bekenen zich tot bepaalde leerdoelen; het laatste is geen sinecure en niet voor elk type leerling haalbaar. Voor het Europese taalportfolio (www.taalportfolio.nl) zijn per taalvaardigheid niveaubeschrijvingen vastgesteld die voor de taalleerders zelf bedoeld zijn. Als een leerling met behulp van de docent vaststelt welk zijn actuele niveau is en weet welk algemeen eindniveau bereikt moet worden, kan de leerling meedenken over de activiteiten die kunnen bijdragen tot het dichten van de individuele kloof. De leerling bepaalt zelf mede het handelingsplan met leerzame activiteiten waarbij de handelingsdoelen vanzelf weer in beeld komen, want het zijn krachtige leerroutes. Bij deze benadering zal de succesbeleving vervolgens de belangrijkste aanjager zijn.

Integratie

In de nieuwe situatie van handelingsdelen zonder examenstatus kunnen met name de vakgebonden handelingsdoelen in het curriculum zelf opgenomen worden en hoeven ze er niet meer als harde maar loshangende exameneisen bij te bungelen. Het zijn activiteiten die geïntegreerd worden in heel het leerproces maar groten-deels buiten contacttijd plaatsvinden en zich daarmee onttrekken aan de directe controle van talendocenten. Vooral die onafhankelijkheid vereist bij docenten een mentale omslag. Om werkelijk efficiënt te zijn moeten de tijdelijke noodoplossingen teruggedraaid worden. Vanwege de turbulente start van de Tweede Fase mochten de eisen voorlopig geminimaliseerd worden. Maar de leeractiviteiten van bijvoorbeeld de receptieve handelingsdelen hebben alleen werkelijk effect als er niet minimale maar juist ruime ervaring mee op is gedaan. Bij een doorstart van de handelingsdoelen als studiehuiswerk zal het makkelijker zijn met de bovengeschetste verschillen tussen de leerlingen rekening te houden. De strijdbijl van formalisme kan immers begraven worden en de handelingen kunnen worden wat zij altijd wilden zijn: krachtige en zinvolle leeractiviteiten voor de taalvaardigheden.

4 EXTENSIEF LEZEN VAN FICTIE - handelingsdoel avant le lettre -

De grote waarde van extensief lezen voor de taalverwerving is ook tijdens de mammoetwetperiode in de klassenpraktijk onderschreven en uitgedragen. Talendocenten onderkenden het nut van veel lezen, van 'kilometers maken' of 'vlieguren' zoals het getypeerd wordt. Daarom moesten de werken voor de literatuurlijst in de vreemde taal zelf gelezen worden en waren vertalingen taboe. Het ging om een dubbelslag: literaire vorming én verhoging van de algemene taalvaardigheid. Dat bij hoge literaire eisen het meegenomen taaleffect niet behaald werd, realiseerden zich de docenten nauwelijks, of men deed juist om die reden erg veel water in de literaire wijn. Via de nieuwe examenprogramma's verwierf extensief lezen een eigen plaats in de tweede fase havo en vwo en krijgt sindsdien van alle taalhandelingen de meeste aandacht. Zo is het lezen van fictie terug zonder überhaupt weggeweest te zijn. Maar wel een extensief lezen van fictie, waarbij niet zonder meer teruggegrepen wordt naar het oude tweeslachtige lezen voor de boekenlijst.

Basisvorming

Formeel maakte extensief lezen - vijftig jaar na de eerste wetenschappelijke theorieën hierover - zijn intrede bij de basisvorming in 1993, ondergebracht in kerndoel vijf. De basisvorming onderkende de voordelen: vergroting woordenschat, taalgevoel, leesvaardigheid, inzicht in leefwijze van een volk, zelfstandigheid en vooral leesplezier. De struikelblokken waren echter ook bekend: leerlingen lezen niet, houden niet van lezen, willen of kunnen niet lezen, kunnen zich niet concentreren en hebben geen tijd om te lezen. In de les is er ook geen tijd. De boekjes zijn meestal te moeilijk en de opbouw van een bibliotheekje kost de school veel geld en de docent veel tijd.

In de onderbouw is de invoering van extensief lezen sindsdien een work in progress. Een voordeel is dat in de basisvorming sprake is van lezen van fictie en literaire aspiraties nog geen rol spelen bij de keuze van het geschikte leesmateriaal. Het hoeft geen betoog dat het een groot verschil maakt of het extensieve lezen in de tweede fase kan voortborduren op de praktijk in de onderbouw. In de aansluitingsprojecten tussen onder- en bovenbouw kan daarom extensief lezen een belangrijk speerpunt vormen.

Vragen

Het extensieve lezen roept een aantal vragen op zoals:

- Wat zijn de theoretische funderingen van extensief lezen?

- Wat zijn de nuttige effecten van extensief lezen?
- Zijn er empirische bewijzen voor deze veronderstelde effecten?
- Hebben leerlingen wel de juiste leeshouding om extensief te kunnen lezen?
- Zijn leerlingen wel bereid om buiten de klas te lezen?
- Hoe groot moet het aandeel extensief lezen zijn?
- Welk materiaal is geschikt voor leerlingen op de verschillende niveaus?
- Is vereenvoudigd materiaal voor beginners inferieur aan authentiek materiaal?
- Hoe moet het extensief lezen van leerlingen geëvalueerd worden?

Rechtvaardiging

De cognitieve rechtvaardiging van een opname van extensief lezen in het curriculum van moderne vreemde talen is het grote effect van extensief lezen op de leesvaardigheid: leren lezen door vooral veel en vlot te lezen. De affectieve rechtvaardiging bestaat eruit dat extensief lezen bij kan dragen tot leesplezier. Uit onderzoek blijkt dat de effecten van extensief lezen zich niet tot leesvaardigheid beperken, maar ook invloed hebben op de houding ten opzichte van lezen, woordenschatverwerving, linguïstische competentie, schrijven en spelling.

De belangrijkste taalkundige eis aan het leesmateriaal is dan wel dat het aansluit bij het actuele individuele leesniveau van de leerling. De regelgeving voor de tweede fase spreekt dan ook over 'vlot leesbare' teksten. De teksten moeten een niveau hebben dat de leerling aankan zodat men vlot door kan lezen. In haar eindadvies concretiseerde de vakontwikkelgroep dit niveau met een leessnelheid van 25 bladzijden met 250 woorden per uur. Dat is een strenge eis, maar 15 bladzijden is realistisch.

Authenticiteit

In het talenonderwijs is authenticiteit belangrijk. Er moet derhalve authentiek materiaal gelezen worden. Maar authenticiteit staat vaak gelijk aan moeilijk, te moeilijk voor beginstadia van extensief lezen. Niet-authentieke teksten, dat wil zeggen vereenvoudigde teksten, herschreven verhalen of speciaal geschreven teksten voor tweede taalleerders hebben gemeenschappelijk dat ze alleen bestaan ter wille van het leren lezen. Bij bewerkte teksten is een nadeel dat er altijd wel 'iets verloren gaat'. Het onderwijs heeft ervaring met vereenvoudigde literatuur. Onderbouwdocenten waren er vaak redelijk tevreden over; bovenbouwdocenten, bedacht op de dubbelslag van literaire vorming én taalverwerving, wezen deze 'verminkte' literatuur gewoonlijk af.

Authenticiteit is op zichzelf ideaal, maar de vraag is of er voldoende geschikt materiaal is om te leren lezen. Natuurlijk is kinderliteratuur en jeugdliteratuur zowel authentiek als eenvoudig, maar inhoudelijk niet aantrekkelijk genoeg. Authentiek

wil vooral zeggen dat er een communicatief onderwerp is. Essentiële kenmerken van communicatieve boodschappen zijn herhaling, redundantie en signaalwoorden. En daarom zijn speciale leesboekjes, readers, voor taalleerders denkbaar die toch authentiek zijn omdat ze communicatief zijn. Leesboekjes worden in de praktijk vooral gekwalificeerd op basis van structuren en woordgebruik. En jammergenoeg gaan sommige bestaande 'graded readers' series voorbij aan de hoofdeis dat het de lezers uiteindelijk om een interessante inhoud gaat.

Omvang en evaluatie

Op de vraag hoeveel er extensief gelezen moet worden is het antwoord: zoveel als redelijkerwijs mogelijk is. Voor de tweede fase kan het wettelijke 'ruime ervaring' volgens het eindadvies van de vakontwikkelgroep gekwantificeerd worden met 50 studielasturen op vwo en 35 studielasturen op havo, dat is 30% van de beschikbare tijd voor leesvaardigheid. Om het effect aan te tonen kan men een cloze-test (zie paarse voorlichtingsbrochures Frans/Duits van het SLO uit 1996) of andere test afnemen die in een later stadium herhaald wordt, om zo voor de leerling het nut zichtbaar te maken. Bij de evaluatie kan men denken aan logboekjes, formulieren of eenvoudige boekverslagen. Als de leerlingen zelf hun evaluatievorm mogen voorstellen, doet dit een beroep op zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. Wanneer in de les extensief lezen gepraktiseerd wordt, krijgt het daardoor meer status. Activiteiten: stillezen, hardop voorlezen, lezen met een stopwatch, herlezen, klassikaal lezen of een vrije keuze aanpak, maar niet het beurtelings hardop laten lezen uit bijvoorbeeld een toneelstuk. Van thuis lezen is het grote voordeel dat het dezelfde gevoelswaarde krijgt als gewoon lezen in de moedertaal. Een groot gevaar is dat een leerling met een te moeilijke tekst meent te moeten doorzetten als het lezen taalkundig of inhoudelijk een kwelling wordt. Het stelselmatig gebruik van een woordenboek is af te raden, in tegenstelling tot de werkwijze bij het intensief lezen. Het belemmert het vlot lezen en verdubbelt meestal de leestijd. Het tekstmateriaal moet de lezer aanspreken én doenlijk zijn qua taal- en de vereiste achtergrondkennis.

Non-fictie

De keuze voor fictie en non-fictie maakt verschil. Fictie biedt verstrooiing, non-fictie informatie. Non-fictie appelleert meer aan de nieuwsgierigheid van leerlingen. Kranten en weekbladen komen in aanmerking en zijn er vooral via het internet in overvloed; de tabloiduitgaven zijn taalkundig en inhoudelijk erg aantrekkelijk. Te denken valt aan thema's uit krantenarchieven zoals het verhaal van Lady Dy of anderzijds het lange tijd volgen van het actuele wel en wee in een bepaald dorp via een regionale krant. Wel is het moeilijker met krantenartikelen flink 'kilometers' te maken.

Fictie

Fictie lezen biedt eerder de verstrooiing die de meeste lezers van lezen verwachten. De wereld van fictie is weids. Bewerkte en taalkundig vereenvoudigde literatuur kan voor taalverwerving aantrekkelijk materiaal vormen, mits daarmee maar geen dubbelslag beoogd wordt: taalverwerving en literaire vorming. De sterke kanten van kinderboeken zijn overbekend: makkelijke taal, ondersteunende illustraties, aantrekkelijke presentatie en relatief kort. De zwakke ook. Jongeren vinden zulke werken beneden hun waardigheid. Dat geldt vaak ook voor jeugdliteratuur. Een hoofdpersoon die jonger is als de lezer zelf is niet aantrekkelijk. De schoolpraktijk leert dat bestsellers en triviaalliteratuur in de tweede fase goed bruikbaar zijn, Kinsalek of Stephen King gaat er meestal in als koek. Elke openbare bibliotheek kan vertellen wat gretig gelezen wordt, in Duitsland of Frankrijk zal het niet anders zijn. Voor leerlingen die hogere eisen stellen kunnen de vertalingen van werken uit de moedertaal in de doeltaal een uitdaging vormen; de nodige culturele achtergrondkennis is dan in elk geval al aanwezig.

Selectie

De leerling moet zelf het materiaal selecteren. Om de geschiktheid van een boekje te meten kan de leerling op een kopie van de eerste bladzijde onbekende woorden aanstrepen. Een vuistregel is dat op een bladzijde 5 woorden onbekend mogen zijn. Een alternatief is een proef gebaseerd op de cloze-techniek. Het is wellicht minder omslachtig om een bepaald gedeelte te lezen en de tijd te klokken. Zo blijkt of voldoende snelheid gemaakt kan worden en de leerling kan tevens ontdekken of de tekst wel voldoende aanspreekt. Voortijdig stoppen is immers te verkiezen boven lezen met tegenzin.

Leesprogramma

Voor de start van een leesprogramma is het zaak de leerlingen vertrouwd te maken met de doelstellingen van extensief lezen, vooral als het doel is een grote receptieve woordenschat op te bouwen. Verder moet leerlingen de eisen kennen en het materiaal waarbij geldt: liever makkelijk dan moeilijk, liever veel dan weinig, liever plezier dan moeten en liever afbreken dan doorploeteren. De leerlingen moet vooral duidelijk gemaakt worden dat het extensief lezen in een vreemde taal veel kenmerken heeft van het diverterende lezen in de moedertaal. In het volgende figuur worden de verschillende soorten van lezen in de vreemde taal getypeerd.

Lezen >>	intensief	extensief	literair
onderwijsdoel	nauwkeurig lezen	vlot lezen	vorming
leesdoel	vragen beantwoorden	informatie oppikken of ontspanning	analyse
focus	woorden en structuur	betekenis	tussen de regels
taalniveau	moeilijk	makkelijk	moeilijk
materiaalkeuze	docent	leerling	docent & leerling
omvang	beperkt	veel	beperkt
snelheid	langzaam	snel	afhankelijk van ...
methode	afmaken	eventueel stoppen	afhankelijk van ...
hulpmiddel	woordenboek	geen woordenboek	vertaling

Figuur Verschillende soorten van lezen

De rol van de docent is de leerlingen volgen en zwakke lezers helpen. Hoewel de beste actie na het lezen opnieuw lezen is, bestaan er opdrachten waarbij de ervaringen onderling uitgewisseld worden zodat de groep een sterkere leesgemeenschap wordt: de vragenlijst, de samenvatting, het ervaringsverslag, de boekbespreking en de mondelinge presentatie, bij voorkeur met het bewuste boek erbij. De functie van de nabespreking moet zinvol blijven; het zit fout als de tijd die de taak vereist, beter besteed had kunnen worden aan het lezen van een nieuw boek.

Bronnen

Staatsen, Francis (1994): *Moderne vreemde talen in de basisvorming, kerndoelen in de praktijk*, SLO, Enschede.

Mulder, Hetty, Gé Stoks (1996): *Voorlichtingsbrochure havo/vwo. Actuele stand van zaken invoering tweede fase*. Frans/Duits. SLO, Enschede.

Day, Richard en Julian Bamford (1998): *Extensive Reading in the Second Language Classroom*, Cambridge University Press.

Bijlage 1

10 PUNTENPROGRAMMA VOOR EXTENSIEF LEZEN

Volgens Richard R. Day en Julian Bamford (1998)¹ zijn talendocenten meer gebaat met good practice dan met theorieën. Toch stellen Day en Bamford: "There is nothing as practical as a good theory". Zij vatten hun bevindingen voor extensief lezen samen in een 10 punten programma dat bijlage 1 vormt.

1. *Leerlingen lezen zoveel als kan*, misschien in maar zeker buiten het klaslokaal.
2. *Er staat een grote variëteit aan materiaal ter beschikking met een breed scala aan onderwerpen*, zodat lezen met verschillende doelen en op verschillende manieren aangemoedigd wordt.
3. *Leerlingen selecteren wat ze willen lezen* en hebben het recht te stoppen met het lezen van materiaal dat hen niet boeit.
4. *De leesdoelen hebben gewoonlijk betrekking op leesplezier, informatiebehoefte en algemene vorming*. De doelen worden bepaald door de aard van het materiaal en de belangstelling van de leerlingen.
5. *Het lezen heeft zijn eigen waarde*. Er volgen geen of minimale oefeningen na het lezen.
6. *Het te lezen materiaal valt binnen de competentie van de leerling wat vocabulaire en grammatica betreft*. Het gebruik van een woordenboek moet onder het lezen nauwelijks nodig zijn omdat het opzoeken van woorden het vlot lezen onderbreekt.
7. *Het lezen geschiedt individueel en in alle rust*, in het tempo van de leerling, en als het buiten het klaslokaal gebeurt waar en wanneer de leerling dat verkiest.
8. *Leerlingen lezen vlotter wanneer ze boeken of ander materiaal lezen dat zij makkelijk kunnen bevatten*.
9. *De rol van de docent is om de leerlingen de doelen en de methodologie duidelijk te maken*, te volgen wat de leerlingen lezen en de leerlingen te wijzen hoe ze het meeste rendement uit het leesprogramma kunnen halen.
10. *De docent is voor de leerlingen een rolmodel als lezer*, een actief lid van de klas als leesgemeenschap en toont wat het betekent een lezer te zijn en wat de waarde van lezen is.

¹ Day & Bamford drukken 600 titels van readers af uit het Edinburgh Project on Extensive Reading van de universiteit van Edinburgh. EPER classificeert 3500 titels voor extensief lezen Engels, ingedeeld in 8 moeilijkheidsniveaus die elk weer in leeftijdsgroepen ingedeeld zijn. Naast de titel en de auteur wordt aangegeven om welk genre het gaat, waar het verhaal speelt en of de hoofdpersoon mannelijk of vrouwelijk is. Zie voor verdere informatie www.ials.ed.ac.uk/epermenu.html.

DEEL II

PROFIELWERKSTUK MODERNE VREEMDE TALEN

5 HET PROFIELWERKSTUK ALS UITDAGING - TALENDOCENTEN BETREDEN TERRA INCOGNITA -

Voor talendocenten was het begeleiden van een scriptie een ver-van-mijn-bed-show, typisch een taak voor de leraar geschiedenis. In de tweede fase mogen ook talendocenten een profielwerkstuk begeleiden. Als de moderne vreemde talen, zeker Frans en Duits, een volwaardige rol willen blijven spelen in de tweede fase, zullen de docenten het profielwerkstuk moeten omarmen. Het profielwerkstuk is immers een belangwekkende innovatie en biedt moderne vreemde talen de kans om zich te profileren.

Maar er is begrijpelijkerwijze koudwatervrees. Immers, onbekend maakt onbemind. En het water is inderdaad koud: het begeleiden van werkstukken is zelf een leerproces. Maar daarin staat de talendocent niet alleen. Als op een school alle begeleiders van het profielwerkstuk samen een begeleidingsgroep vormen kunnen beginnelingen hun leerproces delen met ervaren begeleiders. In de praktijk blijkt dan dat het profielwerkstuk uiterst leerzaam is voor de leerling, de docentbegeleider en de school.

Proloog

Volgens een bericht op internet heeft Frank (5 havo) samen met een klasgenote een ondernemingsplan voor een makelaarskantoor opgezet. Belangrijkste ontdekkingen? "Er komt heel wat meer bij kijken dan ik dacht en - al klinkt dat een beetje duf - ik heb er veel van opgestoken. Voor het profielwerkstuk staan 80 studielasturen. In het begin leken die 80 uren aan de ruime kant, maar we hebben er veel meer tijd in gestopt. We zijn begonnen met het maken van een opzet en een verdeling van de werkzaamheden. Verder hebben we veel gebeld, informatie opgevraagd, met mensen gepraat en contact gelegd met banken, makelaarskantoren en de Kamer van Koophandel. Tussendoor was er geregeld overleg met de docent om te kijken hoever we waren en of we ons niet te veel met de details bezighielden. Uiteindelijk gaat het natuurlijk om de hoofdzaken. Ook de presentatie van het werkstuk hebben we met de docent doorgenomen. Wij hadden daarvoor een filmpje gemaakt, een beetje ludiek. Te ludiek, vond de leraar. Dus toen moest het over. De tweede keer hebben we het zakelijker aangepakt. Geen film, maar sheets, minder vorm en meer inhoud. En daarmee hebben we ons profielwerkstuk met een goed cijfer kunnen afronden."

Regelgeving

Het Examenbesluit schrijft in artikel 4 lid 2 voor dat het schoolexamen vwo en havo mede een profielwerkstuk omvat. 'Het profielwerkstuk is een werkstuk, een presentatie daaronder begrepen, waarin op geïntegreerde wijze kennis, inzicht en vaardigheden aan de orde komen die van betekenis zijn in het desbetreffende profiel.' En artikel 49 dat de uitslag van het examen regelt, bepaalt dat aan de verplichting van het profielwerkstuk alleen is voldaan indien dit werkstuk beoordeeld is met een predikaat voldoende of goed. Artikel 31 noopt de school een herkansingsregeling vast te stellen voor het geval dat het profielwerkstuk nog niet positief beoordeeld is op de deadline die de school zelf in het schoolexamenreglement vaststelt. Verder bepaalt volgens artikel 32 het bevoegd gezag weliswaar het tijdstip waarop het schoolexamen aanvangt, maar moet het schoolexamen altijd afgesloten worden voor de aanvang van het eerste tijdvak van het centraal examen. Omdat het profielwerkstuk een onderdeel is van het schoolexamen dient het profielwerkstuk in beginsel vóór het centraal examen afgerond te zijn.

Centraal examen

De bepaling dat het profielwerkstuk vóór het centrale examen afgerond moest zijn heeft in de eerste jaren van de vernieuwde Tweede Fase, ook landelijk, voor commotie gezorgd. Veel begeleiders voor wie het profielwerkstuk vaak nieuw was, ervoeren het als een enorme last dat hun beoordeling de toegang tot het centraal examen kon blokkeren. Er werden inderdaad her en der kandidaten uitgesloten omdat het profielwerkstuk geen positieve beoordeling verworven had. Een enkele uitgesloten kandidaat zocht de weg naar de rechter. Op basis van voortschrijdend inzicht, mede opgedaan in de rechtszaken, heeft de overheid in 2002 in een algemeen verbindend voorschrift¹ bepaald dat de school een kandidaat tijdens het centrale examen kan laten doorwerken aan het profielwerkstuk tot uiterlijk een week voor de vaststelling van de uitslag. Deze bijstelling van de regelgeving die 'onbedoelde neveneffecten' wil elimineren geeft achterlopende kandidaten de kans als nog te slagen of deelresultaten te boeken waarmee ze (een jaar) later in het volwassenenonderwijs hun voordeel kunnen doen.

Meesterproef

Het profielwerkstuk is bedoeld als het meesterstuk van de tweede fase. De titel en de beoordeling van het profielwerkstuk verschijnen op de cijferlijst bij het diploma van de leerling. Waar het centraal schriftelijke eindexamen vakinhoudelijke kennis test, is het profielwerkstuk er om de praktische vaardigheden van de leerling aan het eind van de rit te testen: informatievaardigheden, onderzoeksvaardigheden en presentatievaardigheden.

¹ Algemeen verbindend voorschrift van 8 april 2002 in Gele Katern nr. 10, 17 april 2002.

Het profielwerkstuk heeft betrekking op ten minste twee (deel)vakken die tot het desbetreffende profieldeel behoren. Tijdelijk mag het profielwerkstuk echter betrekking hebben op slechts één vak of deelvak. Voor het profielwerkstuk staat in het vrije deel op vwo een studielast van 80 en op havo een studielast van 40 tot 80 uur. Bij het profielwerkstuk wordt het doorlopen proces door de kandidaat gedocumenteerd. Dit wordt in de beoordeling betrokken.

Profielvakken

Het profiel Natuur & Techniek telt drie, de profielen Natuur & Gezondheid of Economie & Maatschappij elk vier en het profiel Cultuur & Maatschappij vijf vakken. Omdat echter de talen Nederlands en Engels uit het gemeenschappelijke deel voor het profielwerkstuk meetellen voor het profiel Cultuur & Maatschappij hebben leerlingen met dat profiel de keuze uit zeven vakken. Dat levert in de regel de volgende keuzes op:

profiel	vakken
Cultuur & Maatschappij	Nederlands – Engels – Frans - Duits - Geschiedenis - Economie (havo) - Culturele en Kunstzinnige Vorming 2,3, c.q. Tekenen/Handvaardigheid/Muziek - Wiskunde - Filosofie (vwo) - Latijn (gymnasium) - Grieks (gymnasium)
Economie & Maatschappij	Geschiedenis - Wiskunde - Economie - Aardrijkskunde
Natuur & Gezondheid	Biologie - Natuurkunde - Scheikunde - Wiskunde
Natuur & Techniek	Natuurkunde - Scheikunde - Wiskunde

Figuur 1 Keuzes van vakken in de profielen

Zelfstandigheid

Het profielwerkstuk omvat volgens het examenprogramma een ‘zelfstandig uit te voeren onderzoeksopdracht’. In de uitwerking kan een school naast vele keuzes op technisch en praktisch gebied een eigen visie ontwikkelen op de rol en de mate van zelfstandigheid. De ene school benadrukt de zelfstandige rol van de leerling bij alle facetten en stappen van het proces dat aan het maken van een profielwerkstuk verbonden is. Daartegenover staat de andere school die veel structuur biedt en het werk voor de leerling strak inkadert.

De vakdidactici Rupert Genseberger en Ton van der Valk onderzochten de aanpak van het profielwerkstuk op De Breul in Zeist en op Brokledede in Breukelen. De ene

school geeft grote vrijheid, de andere kadert de leerling sterk in. Beide scholen geloven in hun werkwijze. De onderzoekers vinden duidelijke kaders effectiever dan totale vrijheid. Hieronder zijn de beide tegenpolen beschreven.

VRIJHEID versus KADERS

Vorbereiding

Op Broklede kregen de leerlingen vlak voor de grote vakantie te horen dat ze de vakken voor het profielwerkstuk niet zelf mochten kiezen en dat ze tien middagen op school aan het werkstuk zouden moeten werken. Na de vakantie bleek dat het aantal keuzeonderwerpen beperkt was. De leerlingen reageerden aanvankelijk wat teleurgesteld, al verwachtten enkelen dat het door hen verzonnen onderwerp wel binnen de keuzeonderwerpen zou vallen.

Op De Breul mochten de leerlingen zelf bepalen in welke vakken ze hun profielwerkstukken wilden doen en moesten ze zelf een onderwerp kiezen. Hoewel het profielwerkstuk al ver voor de zomervakantie was aangekondigd, hadden de meeste leerlingen half september nog geen idee wat ze zouden gaan doen. Veel leerlingen voelden zich niet competent om de gegeven vrijheid waar te maken; ze zwoegden voort met het zoeken naar een onderzoeksthema en het opstellen van een onderzoeksvraag.

Structuur

Omdat de docenten op Broklede de keuzeonderwerpen bepaalden, konden ze vervolgens de leerlingen met gerichte informatie op gang helpen. Ondanks de beperktere keuzemogelijkheden hadden de vwo'ers niet het gevoel dat ze geen eigen onderzoek opzetten. Bij dat opzetten waren ze verplicht de leerlingverslagen van keuzeonderzoeken uit voorgaande jaren in te kijken om een indruk te krijgen van hoe leerlingen vóór hen het hadden gedaan; verder kon iedereen zelfstandig de klus klaren. Daarbij werd de deadline goed aangehouden, onder meer dankzij het instellen van verplichte middagen waarop docenten en toa's bereikbaar waren voor overleg. Uiteindelijk moesten zelfs degenen met bedenkingen op Broklede, beamen met plezier te hebben gewerkt.

Op De Breul benaderden de leerlingen, zodra ze op gang waren gekomen, de docenten alleen maar in de functie van 'wandelende helpdesk'. Wel werd het gewaardeerd als de docenten af en toe eens kwamen vragen hoe het ermee stond. De leerlingen van De Breul kregen meer vrijheid dan die van Broklede. Zij voelden zich echte onderzoekers. Deadlines werden echter ook regelmatig overschreden. Sommige onderzoeksverslagen werden maanden te laat ingeleverd.

Begeleiding

Bij de begeleiding richtten de docenten van Brokdele en De Breul zich op de vragen van de leerlingen. Terwijl de een zo veel mogelijk probeerde de leerling zelf de oplossing voor problemen te laten vinden, droeg de ander al snel zelf mogelijke oplossingen aan. Over het algemeen beperkten de docenten zich echter tot het leveren van hand- en spandiensten, het bewaken van de voortgang en het leveren van technische ondersteuning. Over de begeleiding en de beschikbaarheid van de docenten waren de leerlingen tevreden. Docenten soms minder. Sommige leerlingen onttrokken zich zelfs nagenoeg aan de waarneming van de docenten, omdat ze thuis of elders werkten.

Fragment uit een artikel van Anneke Hesp over het onderzoek van Genseberger en Van der Valk in van twaalf tot achttien, januari 2003, pp.18-19.

Figuur 2 Aanpak van het profielwerkstuk

Reguleren

Omdat elke eindexamenleerling een profielwerkstuk moet maken zal een school regels en afspraken maken voor het profielwerkstuk. De school kan zich beperken tot enkele algemene bepalingen en de uitvoering verder overlaten aan de afzonderlijke begeleiders. Anderzijds kan de school met een uitvoerige regeling voor het profielwerkstuk de aanwijzingen en praktijken van de begeleiders proberen te stroomlijnen.

Hier volgt een dergelijke uniformerende regeling:

1. Tijdens het voorlaatste schooljaar krijgen de leerlingen algemene voorlichting over het profielwerkstuk en voorlichting per vak, gevolgd door een proefkeuze van een vak.
2. Twee leerlingen maken samen een profielwerkstuk; één leerling geldt als uitzondering.
3. De leerling is vrij in de keuze van zijn partner en - behoudens jaarlijks vast te stellen beperkingen - van zijn profielvak. Er kan op enig moment bij vakken of vakdocenten een maximum voor het aantal profielwerkstukken noodzakelijk zijn.
4. Een vakdocent is de begeleider; de directeur wijst de begeleider toe.
5. Als er formeel een tweede vak een rol speelt, bestaat de taak van de tweede begeleider uit het goedkeuren voor het onderwerp en uit het medebeoordelen van het eindproduct.
6. Er wordt gewerkt met een logboek, waarin o.a. de voortgang van het proces nauwgezet beschreven wordt. Daarnaast wordt gewerkt met een bronnen-/materialenmap.
7. Begeleidingsgesprekken vinden alleen met alle betrokkenen plaats; niet verschijnen op afspraken heeft een negatieve invloed op de procesbeoordeling.
8. De school verstrekt een uitvoerige handleiding en laat in een werkbijeenkomst

onderwerpen bedenken.

9. In de tweede schoolweek van het examenjaar nemen de leerlingen op eigen initiatief contact op met de toegewezen begeleider met een voorstel voor een onderwerp.
10. Meerdere profielwerkstukken kunnen over hetzelfde onderwerp gaan; elk profielwerkstuk heeft echter een eigen, unieke probleemstelling: hoofdvraag en deel-vragen.
11. Het proces kent drie fases: de voorbereiding, het onderzoek en de presentatie.
12. Daarbij horen drie formele beoordelingsmomenten waarbij gebruik gemaakt wordt van beoordelingslijsten die in de handleiding profielwerkstuk opgenomen zijn.
13. De beoordelingen I en II zijn direct na de eerste en tweede toetsperiode; daarvoor moet het benodigde materiaal uiterlijk een week voor de toetsperiode ingeleverd zijn.
14. Twee weken voor de derde toetsperiode moet het profielwerkstuk bij de begeleider ingeleverd of uitgevoerd zijn; 'inlevering op deadline' vindt om 08.00 uur plaats op de op de vrijdag volgende schoolmaandag, bij de directeur.
15. Beoordeling III is bekend voor de derde toetsperiode van het examenjaar.
16. Bij een profielwerkstuk door meerdere leerlingen blijft men ondanks een taakverdeling gezamenlijk verantwoordelijk voor het totale proces en het eindproduct. Omdat de samenwerking een gelijkwaardige inzet en inbreng veronderstelt, is de beoordeling in de regel gelijk. In voorkomende gevallen kan de begeleider gedifferentieerd beoordelen.
17. De bewijslast voor de authenticiteit van het profielwerkstuk ligt bij de leerling. Hulpmiddelen hierbij zijn het logboek en de bronnen/materialenmap; daarin zijn de bewijzen opgenomen dat de vermelde activiteiten uitgevoerd zijn en het opgevoerde materiaal daadwerkelijk geraadpleegd is.
18. Het werkstuk moet in eigen bewoordingen opgesteld zijn. Bronnen zijn weliswaar belangrijk; ze moeten echter niet overgenomen maar bewerkt worden.
 19. Als voor de presentatie de schriftelijke vorm wordt gekozen, moet het product met de tekstverwerker gemaakt zijn, op A4-formaat en met een gewoon lettertype (pt12) en geprint ingeleverd worden. De tekst beslaat 10 à 15 pagina's, afbeeldingen e.d. dienen functioneel te zijn.
 20. Wijzingen in de met de begeleider gemaakte afspraken - bijvoorbeeld met betrekking tot het onderzoeksplan: een verandering van deelvragen, andere presentatievorm et cetera - hebben de schriftelijke goedkeuring van de begeleider nodig.
 21. De cesuur voor onvoldoende/voldoende ligt op 47/48 punten, voldoende/goed op 60/61.
22. Tijdens de herkansingsperiode kan een met voldoende beoordeeld werkstuk na een verdere uitwerking alsnog in aanmerking komen voor de beoordeling goed.

23. Bij een herkansing bepaalt de begeleider of de herkansing bestaat uit een verbetering van het product of de opdracht voor een nieuw (opgedragen) onderwerp.
24. De inlevering van herkanste profielwerkstukken is uiterlijk maandag voor het einde van het schoolexamen.
25. Het originele exemplaar van een schriftelijk profielwerkstuk is voor de school.

Vakken kiezen

Tijdens de voorlichtingsfase in het vooreindexamenjaar kunnen de vakdocenten tijdens de lessen hun vak in de markt zetten, wat in de praktijk ook betekent dat een vak zichzelf buiten de markt kan manoeuvreren. Hier moeten taaldocenten hun kans grijpen en de aandacht vestigen op hun vak als profielvak voor een werkstuk. De voorlichting kan zo in het jaar geprogrammeerd worden dat de examenleerlingen met hun eindproducten een inspirerende rol kunnen spelen bij de voorlichting aan de volgende jaargang. Zij zijn immers de praktijkdeskundigen. Toekomstige makers van een profielwerkstuk worden dan op basis van voorlopige vakkeuzes in contact gebracht met meerdere examenkandidaten die in bijvoorbeeld carrouselvorm over hun profielwerkstuk vertellen en de volgende jaargang over alle ins en outs van het werken aan een onderzoek informeren.

Groepsgrootte

Leerlingen kunnen alleen of in groepjes een werkstuk maken. Het is aan de school of hier strikte voorschriften gelden. Als leerlingen niet individueel een profielwerkstuk mogen maken moeten de deelnemers veel met elkaar overleggen en vindt als het ware continu reflectie plaats. Bovendien leren de makers samenwerken. Bij groepjes denkt men al gauw aan drie leerlingen. De praktijk leert dat groepjes van drie onhandig zijn omdat in geval van nood de meerderheid altijd regeert. Organisatorisch betekent het werken in groepjes een vermindering van het aantal profielwerkstukken, bij het werken met duo's een halvering van het aantal benodigde begeleiders. Aan profielwerkstukken met twee leerlingen zitten wel twee extra aandachtspunten: beide leerlingen dienen een gelijkwaardige inbreng te hebben en begeleidingsgesprekken moeten principieel met beide leerlingen tegelijk gehouden worden.

Vakbeperkingen

Het vak geschiedenis trekt grote belangstelling. (Zie bijvoorbeeld het overzicht van onderwerpen uit het schooljaar 2002/2003 van het Valuascollege te Venlo in bijlage 1 op pagina 56). Bovendien zit geschiedenis in twee profielen. De school kan maxima per vak of docent instellen. Als de regeling luidt dat het groepje dat eerst komt, het eerst maakt, zijn snelle beslissers goed af. De regeling kan bij een

systeem waar duo's verplicht zijn nadelig voor leerlingen voor wie het vinden van een partner een hele opgave is. Individueel laten inschrijven schuift in dat geval het probleem van de partnerkeuze naar achteren.

Een andere ingreep kan zijn dat het vak geschiedenis niet gekozen mag worden bij het profiel Cultuur & Maatschappij om de toeloop naar geschiedenis af te remmen. In het profiel Cultuur & Maatschappij is de keuze toch al erg ruim. Maar dan verdwijnt wel de mogelijkheid om een sleutelvak van het profiel te kiezen. De belangstelling verschuift noodgedwongen van geschiedenis naar de kunstvakken en talen. Talen zijn vakken die momenteel niet erg in trek zijn.

Partnerkeuze

Indien een school met groepjes werkt kan de school helpen bij de samenstelling van de groepjes. Er kan ook voor gekozen worden leerlingen zelf hun partner te laten kiezen. Sommige groepjes zijn snel gevormd: vrienden zoeken elkaar op. Het is echter de vraag of dat altijd goede werkrelaties oplevert. En als de samenwerking qua werkzaamheden stroef verloopt, komt de vriendschap op het spel te staan. Anderzijds zijn er leerlingen die moeite hebben met het vinden van een werkpartner. Een eenvoudige bijeenkomst voor zoekende leerlingen kan veel oplossen; ze weten immers niet van elkaar dat ze een partner zoeken en kunnen dat ook nauwelijks weten.

Onderwerpkeuze

Als de begeleider bekend is kan die docent zelf contact zoeken met de pupillen, maar een omkering van de verantwoordelijkheid is ook mogelijk. Als bij de eerste bijeenkomst direct een onderwerp vastgesteld kan worden komt er snel schot in de zaak. Maar de leerlingen verwachten wellicht dat de begeleider een onderwerp aandraagt, omdat ze juist dat vak gekozen hebben. De docent van zijn kant hoopt dat de pupillen bij het vak zijn uitgekomen omdat ze een bepaald onderwerp voor ogen hebben.

In de praktijk blijkt dat veel leerlingen eerst een vak kiezen in de verwachting dat er later wel een aantrekkelijk onderwerp uit rolt. In dat geval blijft nog de vraag: moeten de leerlingen hun onderwerp zelf bedenken of krijgen ze de thema's van de docent aangereikt. Als de leerlingen zelf een onderwerp hebben is dat mooi meegenomen, maar in de praktijk moet de meerderheid van de leerlingen op een spoor gezet worden. Daarvoor kan de gestructureerde brainstormoefening dienen die in figuur 3 op pagina 47 is afgedrukt. Het is efficiënter als deze oefeningen in grote groepen, bijvoorbeeld per afdeling, uitgevoerd worden waarbij docenten van allerlei disciplines ter ondersteuning aanwezig kunnen zijn.

Oefeningen

De eerste oefening met de werkwijze die in figuur 2 beschreven is probeert via brainstorming en externe consultatie te komen tot een brede voorraad aan keuzes. In de praktijk raadplegen leerlingen bij opdracht 2 maar al te graag andere groepen met hetzelfde vak en grijpen gretig naar groslijsten als die beschikbaar gesteld worden. Groslijsten appelleren minder aan zelfstandigheid, maar kunnen wel bijdragen tot een snellere keuze en waarborgen het vakaandeel. Daarna voert de oefening naar een eerste voorzichtige keuze. Opdracht 4 expliciteert de betrokkenheid bij het onderwerp en opdracht 5 leidt terug naar het uitgangspunt. Leerlingen willen wel eens wegdrijven van het oorspronkelijke vak.

Het onderzoeks karakter van het profielwerkstuk vereist een probleemstelling met betrekking tot het gekozen onderwerp. De tweede oefening geeft structuur om te komen tot een vraagstelling bij het onderwerp. De opdrachten zijn vooral bedoeld om het onderwerp beter af te bakenen. Vaak zijn de onderwerpen van leerlingen zo wijds dat er 'twee dissertaties inzitten'. Als beide oefeningen bijvoorbeeld groepsgewijs of per afdeling uitgevoerd zijn, kunnen er bij de eerste ontmoeting met de begeleider spijkers met koppen geslagen worden.

Handleiding

Als het onderwerp gevonden is kan de leerling planmatig beginnen. Daarvoor is een leidraad vereist. Behalve de formele spelregels die opgenomen zullen zijn in het PTA van de school kan de leerling houvast vinden aan een handleiding voor heel het traject. Er wordt waarschijnlijk op veel scholen gewerkt met een speciale handleiding voor het profielwerkstuk². Richtingwijzend is hier het eindproduct geweest van een scholennetwerk dat onder leiding van het Cito een complete cursus voor het profielwerkstuk ontwikkeld heeft³. De uitvoerige handleiding onderscheidt drie fases, geeft een stappenplan en biedt voor alle onderdelen aanwijzingen, werkbladen en beoordelingslijsten.

Internet

De site voor profielwerkstukken is www.werkstuknetwerk.nl. Sommige vakgebieden hebben op internet veel meer te bieden dan andere. Talen lopen hier duidelijk achter. Bij de natuurvakken bieden hogescholen en universiteiten ondersteuning aan bij het maken van profielwerkstukken, mede ook om de studierichting aantrekkelijk te maken als vervolgopleiding voor de leerling. Als leerlingen van dit interessant aanbod gebruik maken, kan wel de gestage voortgang van het profielwerkstuk in het gedrang komen vanwege de afhankelijkheid van externe factoren.

² Voor een elektronisch voorbeeld zie www.cambium.org.

³ Sinkeldam, Roel, Handleiding Profielwerkstuk, Cito Arnhem, 1998. Het leerlingendeel van deze brochure is in 2000 ook bij EPN verschenen, aangevuld met onderwerpen voor alle vakken.

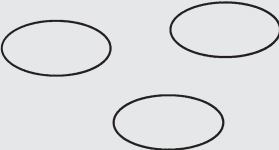
Bruikbare adressen

www.osc.tue.nl/profielwinkel: De Profielwinkel van de Technische Universiteit Eindhoven kan leerlingen helpen die werken aan een profielwerkstuk of EXO met een technisch of technisch-maatschappelijk onderwerp. De Profielwinkel kan helpen bij experimenten die op school niet mogelijk zijn, bij het zoeken van literatuur in de bibliotheek van de TU Eindhoven. Ook is het mogelijk vragen te stellen aan een deskundige over een onderwerp.

www.schoolsite.utwente.nl: Examennieuws, tips, e-mail en chatten, oefententamen, uitwerkingen, trainingskampen, E-cards en een klagbox. En een aparte rubriek studiehuis, waarin onder andere informatie over aansluitingsmodules in het kader van LOB, praktische opdrachten en het profielwerkstuk.

www.werkstuksite.uu.nl: website met informatie voor profielwerkstukken en spreekbeurten. Er zijn ruim 300 onderwerpen opgenomen op de site; ook is er een stappenplan te vinden volgens welke scholieren aan het werk kunnen gaan.

www.profielwerkstuk.net: website van Fontys Hogescholen met hulp bij het profielwerkstuk en praktische opdrachten voor de vakken natuurkunde, scheikunde en biologie.

<p style="text-align: center;">PROFIELWERKSTUK</p> <p style="text-align: center;">VAN PROFIELVAK(KEN) NAAR ONDERWERP & VAN ONDERWERP NAAR PROBLEEMSTELLING</p> <p style="text-align: center;">STAP 1: HET ONDERWERP</p> <p>Het onderwerp moet bij het gekozen profielvak passen. Als er raakvlakken zitten met andere profielvakken maakt dat het onderwerp sterker. Als je al een onderwerp hebt, blijven de opdrachten toch nuttig. Dan levert de oefening een reserveonderwerp op.</p> <p>Opdracht 1: (alleen werken!)</p> <p>Schrijf zoveel mogelijk onderwerpen op die spontaan je invallen bij het profielvak.</p> <p>.....</p> <p>Opdracht 2: (samen)</p> <p>Vergelijk jullie lijstjes, vul de lijst eventueel aan door andere leerlingen of hulpboekjes te raadplegen. Zorg dat je een ruime keus hebt!</p> <p>Aanvullingen</p> <p>.....</p>	<p>Opdracht 3: (samen)</p> <p>Selecteer drie kanshebbers en kies jullie favoriet</p> <p>.....</p> <p>favoriet onderwerp:</p> <p>Opdracht 4: (alleen)</p> <p>Wat boeit jou in het onderwerp? Waarom raakt jou dat onderwerp? Waarom interesseert het je. Heb je op de een of andere manier met het onderwerp te maken gehad?</p> <div style="border: 1px solid black; height: 60px; width: 100%;"></div> <p>Vergelijk jullie notities. Hebben jullie allebei wel voldoende belangstelling voor het onderwerp? Ga eventueel terug naar een ander onderwerp.</p> <p>Opdracht 5: (samen)</p> <p>Omschrijf het verband tussen het onderwerp en het profielvak.</p> <p>.....</p>
<p style="text-align: center;">PROFIELWERKSTUK</p> <p style="text-align: center;">VAN PROFIELVAK(KEN) NAAR ONDERWERP & VAN ONDERWERP NAAR PROBLEEMSTELLING</p> <p style="text-align: center;">STAP 2: DE PROBLEEMSTELLING</p> <p>Als jullie een onderwerp hebben moet je tot een probleemstelling komen. Vaak is een gekozen onderwerp nog erg algemeen. Daarom moet je preciezer nagaan wat je wilt gaan onderzoeken. Misschien moet je je eerst beter informeren over het onderwerp (encyclopedie, internet, etc.).</p> <p>Opdracht 6: (alleen)</p> <p>Noteer in de cirkel je onderwerp. Geef in woorden rondom de cirkel aan waaraan je denkt bij dit onderwerp. Je noteert dus je associaties. Je kunt daarbij gebruik maken van de volgende vragen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wat heb je er mee te maken? - Wat weet je al van het onderwerp? - Wat vind je er zelf van? <div style="text-align: center; margin-top: 20px;"> </div>	<p>Opdracht 7: (samen)</p> <p>Kies drie associaties die jullie het meeste aan spreken.</p> <p>.....</p> <p>Opdracht 8: (alleen)</p> <p>Maak bij elk van de drie associaties een nieuw web.</p> <div style="text-align: center; margin-top: 10px;"> </div> <p>Opdracht 9: (samen)</p> <p>Kies nu twee tot vier onderdelen voor verder onderzoek</p> <p>.....</p> <p>Opdracht 10: (samen)</p> <p>Formuleer nu je voorlopige probleemstelling</p> <div style="border: 1px solid black; height: 30px; width: 100%; margin-top: 10px;"></div>

Figuur 3 Brainstormoefening voor het kiezen van een onderwerp

Moderne vreemde talen

Op veel scholen is het aandeel van de moderne vreemde talen bij het profielwerkstuk nog marginaal. De talendocenten zelf kijken op tegen de rol van begeleider en vragen zich af wat ze zich onder een profielwerkstuk voor hun vak moeten voorstellen. In de terminologie van het profielwerkstuk luidt de probleemstelling voor talendocenten: wanneer is een profielwerkstuk typisch een werkstuk voor Engels, Frans of Duits? Anders gezegd: wat maakt een profielwerkstuk tot een werkstuk vreemde talen? De hoofdvraag kan weer opgedeeld worden in deelvragen. Wat zijn goede onderwerpen voor talen, moeten de informatiebronnen in de doeltaal gesteld zijn, moet de presentatie in de vreemde taal plaatsvinden en kan de vreemde taal nog anderszins een rol spelen bij het profielwerkstuk? Op de derde en vierde vraag is ten dele te antwoorden. Het feit dat het profielwerkstuk in de betreffende taal wordt gepresenteerd is volgens het Examenprogramma op zichzelf in elk geval niet voldoende om aan de eisen van het profielwerkstuk voor talen te voldoen. Een bijzondere rol voor Engels zou kunnen zijn dat een school bij elk werkstuk een summary verlangt.

Combinaties

Bij de vraag of vreemdtalige bronnen vereist zijn, maakt het verschil of er eigenlijk sprake is van een profielwerkstuk voor één vak, zoals tijdelijk toegestaan is, of een werkstuk waarbij meerdere vakken betrokken zijn, zoals het profielwerkstuk eigenlijk bedoeld is. En is de vreemde taal dan het hoofdvak of meer een steunvak?

	vak 1	vak 2	
1	mvt		vakwerkstuk
2	mvt	profielvak	profielwerkstuk
3	profielvak	mvt	profielwerkstuk

figuur 4 Profielwerkstukken en combinaties van vakken

Ook de combinatie van een vreemde taal met een vak in het vrije deel is een mogelijkheid. Bijvoorbeeld op havo de vakken Engels en filosofie. In alle combinaties zullen vreemdtalige informatiebronnen in meer of mindere mate een rol moeten spelen. De presentatie in de doeltaal is, uitzonderingen daargelaten, een brug te ver. Wel ligt hier een mogelijkheid om een combinatie te maken met de vakeisen van Nederlands op dit gebied.

Onderwerpen

De kardinale vraag blijft wat voor talen geschikte onderwerpen zijn. De Examenprogramma's bepalen dat het profielwerkstuk bij talen een onderzoek betreft naar een 'taalkundig of literair onderwerp'. Vooral de literatuur biedt ruime mogelijkheden

om met andere vakken te combineren. Figuur 5 biedt onderwerpen voor letterkunde en een ander vak, eventueel ook weer een andere literatuur.

ONDERWERPEN VOOR PROFIELWERKSTUKKEN LITERATUUR MET VAK ...		
GLO	TAAL & KLASSIEKEN	FILOSOFIE
- Utopia	- Klassieke mythologieën in ...	- John Locke en de Engelse literatuur
- Rebellie	- Engels Neoclassicisme	- Kant en de Aufklärung
- de loopgravenoorlog	- Klassieke mythologie bij Goethe en Schiller	- Nietzsche en Kafka
- WO II	- Mythologische figuren bij Shakespeare	- existentialisme bij Sartre en Camus
- Expressionisme	- Antigone	- 'De wereld van Sophie' van Gaardner
- Protestsongs	- Medea	- W.F.Hermans en Wittgenstein
- Queeste	- intertekstualiteit Icarus	- het mensbeeld bij
- intertekstualiteit van het graalverhaal	- Orpheus-motief	- bijbelse motieven / thema's in ...
- Liefde	- Odyssee	- Sartre: filosoof/schrijver
- Romantiek		- Voltaire: filosoof/schrijver
- Dada		
- sonnet	CKV 2,3	
- Ame-rikaanse versus Nederlandse generatie x	- toneelstuk van Shake-spaere opvoeren	GESCHIEDENIS
- spanningsopbouw in x-aantal griezelverhalen	- 'En attendant Godot' moder-niseren	- Indianen
- man-vrouw relatie	- invloed van muziek op literatuur	- Amerikaanse negers
	- het Nederlandse lied	- opkomst feminisme
NEDERLANDS EN MVT	- COBRA	- Muntehe en Friedelehe bij de Germanen
- vertalingen met origineel vergelijken	- surrealisme	- treuspel en Renaissance
- Vergelijking van een werk uit de Nederlandse en Duitse Romantiek	- expressionisme	- briefroman en Verlichting
- Franse en Nederlandse theaterstukken uit de Verlichting	- impressionisme	- mirakelspel en Middeleeuwen
- J.P. Sartre en W.F. Hermans	- symbolisme	- Jeanne d' Arc
	- muziek bij 'Het geheim' van Enquist	- rol 'geschiedenis / historia / vertelling'
MVT EN MVT	- toneel in de film 'Shakespeare in love'	- 'geschiedenis' in de literatuur
- invloed van Shakespeare op Duitse Romantiek	- in roman USA van John Du Parror	- Romantiek en Middeleeuwen
- Middeleeuwse Engelse en Franse hoofse literatuur	- beeldhouwkunst in 'If Beale Street Could Talk'	- Interbellum
- Vergelijking van een werk uit de Franse en Duitse Romantiek	- opera en oorspronkelijk verhaal	- WO II
- Frans - Duits Classicisme	- gedicht op muziek zetten	- loopgravenoorlog
- Frans - Duits Naturalisme	- choreografie voor een gedicht / ballade	- het Wilhelmus bij staatsvorming en nationalisme
	- decor en kostumering bij toneeltekst	- nationalisme in de literatuur
		- kolonialisme: Max Havelaar
		- de Engelse adel
		- kolonialisme: British Empire
		- Industriële revolutie

- 'die Weber' van Hauptmann	ECONOMIE	- Naturalisme
- De Duitse deling	- Couperus	- Zola
- de DDR	- Max Havelaar	
- Die Wiedervereinigung	- Heijermans	WISKUNDE
- het Frans hof	- Dickens	- leesgedrag
- kolonialisme	- Orwell	- (b.v. SF, driehoeksverhoudingen) in de literatuur
- Taalstrijd in België	- Swift	- axioma's van Mulisch
- Frans in Quebec	- Marx in Brecht's Heilige Johanna	- Gerrit Krol
- Duits & Frans in de Elzas	- Günther Wallraff	- Lewis Carroll
		- Enzensbergers boek over wiskunde

Figuur 5 Onderwerpen voor profielwerkstukken literatuur met vak ...

Voor taalkunde is het al moeilijker om onderwerpen te vinden die dicht bij de leerling staan. Hoewel de taalkunde en de letterkunde de officiële terreinen voor onderwerpen zijn, zien in de praktijk talendocenten toch vooral Kennis van Land en Volk als een belangrijke ingang voor onderwerpen. Zie figuur 6.

ONDERWERPEN VOOR PROFIELWERKSTUK MVT**LETTERKUNDE**

- hoofse liefde
- Tristan en Isolde
- feminisme
- reisverhalen
- literaire tijdschriften
- migrantenauteurs
- expressionisme
- existentialisme
- romantiek
- roaring twenties
- Angry youngmen
- WWI-poezie
- Oskar Wilde-moderne kloon
- le Nouveau Roman
- le Romantisme
- le théâtre de l'absurde
- oorlog
- Faust
- Shakespeare
- vroeg – laat werk Shakespeare
- opkomst toneel-gezelschappen
- crime passionel
- boek & verfilming
- Nibelungenlied
- Parzival
- Muur in literatuur

TAALKUNDE

- vertaling en origineel
- ondertiteling op televisie
- kwaliteitskranten en pulp-bladen
- vergelijking woordenboeken
- invloed Frans op Engels
- invloed Engels op Frans
- Hoogduits & Platduits
- soorten Engels (USA-UK)
- TTO Engels
- chat-taal
- humor> N-USA-UK-comedy
- germanisme
- jongerentaal

KENNIS LAND/VOLK

- Staatsvorm
- Britich Empire
- Labour
- koningshuis
- Gaulisme
- Mitterand
- Bundestag
- Bundeskanzler
- Goetheinstituut
- Verkiezingsstelsel

GESCHIEDENIS

- King Arthur
- Victoriaans
- Amerikaanse Burgeroorlog
- Kennedy
- Vietnam
- Ierse kwestie
- Franse revolutie
- invloed Napoleon op Nederland
- koloniaal verleden Frankrijk
- positie Frankrijk in de wereld
- Algerijnse opstand
- Weimar
- Tweede Wereldoorlog
- Holocaust
- Adenauer
- RAF
- Duitse hereniging

GEOGRAFIE

- Stonehenge
- West- en Oostduitsland
- Bundesländer
- Camargue
- streek Frankrijk uitdiepen

MEDIA

- Times
- BBC
- CNN
- soap
- Le Monde
- TV5

- Spiegel
- Sat1
- filmfestivals vergelijken

ONDERWIJSSYSTEEM

- privatschool
- Highschool
- universiteiten USA-UK
- boardingschools
- collège-lycée
- Realschule

CULTURELE GESCHIEDENIS

- Beatles
- inspector Morse
- Sartre
- Monet
- Debussy
- Truffaut
- populariteit chansons
- ver.aspecten Amélie Poulain
- Brahms
- Freud
- Krimi

MAATSCHAPPIJ

- Guinness
- alloctonen – racisme
- classesysteem
- positie van Magrébiens
- Franse auto-industrie
- Franse keuken
- Franse mode
- Frans jargon (jongerentaal)
- toerisme in Frankrijk
- Kur
- BMW

INTERCULTURELE VERSCHILLEN

- nationale feestdagen
- hooligans
- Britse sporten
- tutoyeren/duzen
- wedstrijd NL-D in Bild en Telegraaf

Figuur 6 Onderwerpen voor profielwerkstuk MVT

Beperkingen

Een korte lijst met aangeklede onderwerpen kan voor leerlingen aantrekkelijker zijn dan groslijsten. Als voorbeeld van het internet een beperkt aanbod voor Duits: *Het land* 1 Helmut Kohl - succes en val van een staatsman, 2 De rechterflank van Duitsland, 3 De Duitse auto-industrie, 4 Over de muur, 5 Berlin bleibt immer doch Berlin en 6 Todesspiel, de RAF. *De mensen* 7 Onbekend maakt onbemind – onze burens en 8 Turken in Duitsland. *De taal* 9 Sprookjes van de gebroeders Grimm, 10 Duitse krimi's, boek en film, 11 Heimweh und Verlangen en 12 Taalstrijd. Ter illustratie de toelichting die bij het laatste onderwerp hoort: 'In ons buurland België vliegen Vlamingen en Walen elkaar regelmatig in de haren over waar de grens ligt tussen het gebied waar Nederlands of Frans de officiële taal is. Minder bekend is dat er in België drie officiële talen bestaan. In het uiterste oosten van België - de Ostkantons - spreekt men Duits. Zonder ruzie of politiek geharrewar is Duits de voertaal in politiek, onderwijs en het dagelijkse leven. Onderzoek de geschiedenis van deze kleine, Duitssprekende enclave. Welke rol speelt deze gemeenschap in België?'

Goed begin

De kunst is te zorgen dat de leerlingen direct goed op dreef komen. De eerste fase legt het fundament: de hoofd- en deelvragen bepalen én de noodzakelijke informatie vinden en wegen. De eisen van de begeleiders in deze fase lopen vaak erg uiteen. Begeleiders die in dit stadium erg veel van de leerlingen vergen bereiken eerder dat de leerlingen in de laatste fase ruim op tijd klaar zijn en een goed resultaat scoren. De stille hoop van liberalere begeleiders dat hoewel de resultaten in de eerste en tweede fase mager zijn, er uiteindelijk toch nog een indrukwekkend eindproduct uitkomt, wordt in de regel geen werkelijkheid. Het logboek en de materiaal / bronnenmap zijn in de eerste fase cruciale hulpmiddelen voor alle partijen. Het logboek is het instrument bij uitstek om de begeleider te informeren over de ondernomen activiteiten. En de materiaal/bronnenmap moet een andere zorg bij de begeleider wegnemen: de vraag of het voorgelegde werk echt eigen werk is.

Onderzoek

Het onderzoek is het hart van het profielwerkstuk, zeker van een natuurwetenschappelijk profielwerkstuk. Genseberger en Van der Valk (zie de laatste alinea op pagina 39) missen echter een kritische onderzoekshouding bij de leerlingen. Het practicum is volgens hen meestal een illustratie van de theorie en kweekt geen kritische onderzoekshouding aan. Het is zaak dat in de voorgaande jaren leerlingen leren onderzoeken in het kader van bijvoorbeeld de praktische opdrachten. Bij het aanleren van onderzoeksvaardigheden worden de drie stappen - opzetten, uitvoeren en analyseren – het beste van achteren naar voren geoefend⁴. Eerst leren resul-

⁴ Hoogveld, Ben & Huib Tabbers, De docent als ontwerper van het leesproces, in: Wald, Alfred & Jos van der Linden (red.), *Leren in perspectief*, Leuven-Apeldoorn, 2001.

taten analyseren, dan leren een onderzoek uitvoeren en analyseren en tenslotte een volledig onderzoek uitvoeren. Dit geldt algemeen voor complexe opdrachten waarvan de moeilijkheidsgraad naar het einde toe oploopt: de laatste vaardigheid – beoordelen, analyseren, concluderen – moet apart geoefend zijn.

Presentatie

De overheid heeft aanvankelijk zes categorieën⁵ omschreven als presentatievorm, maar al snel de verplichting om hieruit te kiezen, geschrapt. Bij presentatievorm denken leerlingen automatisch aan een schriftelijk werkstuk, vooral als het profielwerkstuk uit een literatuuronderzoek bestaat. Hoewel begeleiders, mede in verband met een eindmanifestatie, aanstuurden op andere vormen koos meer dan 90% van een jaargang (zie bijlage 1) voor het traditionele geschreven verslag. De andere producten waren een krant, een demonstratie, twee ontwerpen, twee websites, twee video's en drie computerpresentaties (PowerPoint). Een bijzondere presentatievorm verhoogt in de praktijk de motivatie van de leerling.

Bij het werken aan een profielwerkstuk en zeker bij een product als een schriftelijk werkstuk komt de leerling op het terrein van de taalvaardigheden. Twee SLO-medewerkers hebben alle activiteiten voor een literatuuronderzoek op een rij gezet en geïnterviewd op welke momenten het vak Nederlands de leerlingen kan ondersteunen bij hun profielopdracht.⁶

Manifestatie

Een mooie afsluiting van de periode van het profielwerkstuk vormt een slotmanifestatie, meestal een avond, waar de leerlingen vrijwillig hun onderzoek presenteren en toelichten aan trotse ouders, andere familieleden, vrienden en kennissen. Een gelegenheid bij uitstek om zich als school te profileren. In Culemborg overreedde een geschiedenisdocent een groep leerlingen met geschiedenis én toneelervaring tot de opvoering van een muziekshow als presentatievorm. Zij presenteerden drie avonden lang in een plaatselijke toneelzaal de Muziektheater History⁷. Vanwege het doorslaande succes volgde later een reprise voor een breder publiek.

⁵ Een geschreven verslag (onderzoeksverslag, verhalend verslag, recensie, verslag van een enquête of weergave van een interview), een essay of artikel (uiteenzetting, beschouwing of betoog), een mondelinge voordracht (uiteenzetting, beschouwing of betoog, forumdiscussie), een reeks stellingen met onderbouwing, een posterpresentatie met toelichting of een presentatie met gebruik van media (audio, video, ICT).

⁶ Ekens, Tidde en Jan Boland, *Taalvaardigheid in het profielwerkstuk, Een gids voor begeleiders van het profielwerkstuk*, SLO Enschede, 2001.

⁷ KLEIO, jaargang 2003, nr. 3, pagina 30.

Muziektheater HISTORY reprise

ALTIJD AL EENS EEN REIS DOOR DE TIJD WILLEN MAKEN?

15 examenleerlingen uit Atheneum en HAVO van O.R.S. Lek en Linge hebben voor hun profielwerkstuk van verschillende 'bouwstenen' zoals geschiedenis, muziek, Frans, Spaans, Duits, drama en beeldende vormgeving een spectaculaire reis-door-de-tijd-machine gecreëerd. Dus stap snel in!

En laat u meenemen op een avontuur om nooit te vergeten:
EEN FLITSENDE REIS DOOR DE 20^e EEUW!

Door middel van toneel, zang, beeld, muziek, dans en filmmateriaal, laten de spelers de geschiedenis herleven, waar u ook uit stapt. Nederlands-Indië, Oost-Berlijn of Vietnam.

Hitler, Dali, Sartre, Jan Palach, Boudewijn de Groot en Martin Luther King.
U zult ze allemaal ontmoeten!

Tickets: € 5,- inclusief reisgids, Plaats: Theater 'de Fransche School' in Culemborg, Data: vrijdag 13 juni en zaterdag 14 juni 20.00 uur.

Figuur 7 De manifestatie als presentatievorm

Knelpunten

Meestal vinden leerlingen het een groot probleem om een goed onderwerp te genereren en daarbij een probleemstelling met hoofd- en deelvragen te formuleren. Verder hebben in het bijzonder zwakke leerlingen behoefte aan regelmatige feedback. Zij hebben er baat bij als scholen bijvoorbeeld wekelijks uren inroosteren voor het werken aan het profielwerkstuk. De grootste ergernis voor leerlingen is de vermeende ongelijkheid qua eisen en beoordeling tussen begeleiders.

De voornaamste ergernis voor begeleiders op hun beurt is dat leerlingen niet verschijnen op afspraken. De begeleiders vinden het moeilijk om ondanks het logboek zicht te houden op het proces, laat staan er greep op te krijgen. Een andere moeilijkheid is de mate van zelfstandigheid die van de leerlingen vereist wordt. Een valkuil voor beginnende begeleiders is dat ze zich gaan verdiepen in het onderwerp van de leerling omdat ze voor willen blijven op de kennisstand van de leerlingen.

Team

Alle begeleiders van een schooljaar kunnen samen een begeleidingsgroep vormen. Als er moeilijkheden zijn in de begeleiding kan bijvoorbeeld de voorzitter van de begeleidingsgroep een grote steun zijn voor de begeleider. En als leerlingen op hun beurt merken dat hun begeleider niet soleert maar handelt conform teamafspraken, kunnen onlustgevoelens over een vermeende ongelijke behandeling makkelijker verdwijnen. De voorzitter kan ook optreden als coach van een beginnende begelei-

der of in de uitzonderlijke gevallen toegevoegd begeleider worden als om de verhouding tussen begeleider en leerlingen ernstig verstoord is.

De begeleidingsgroep zal onderling ook ervaringen uitwisselen, bijvoorbeeld over werkzame interventies. Bij leerlingen die alsmaar uitstellen of stuurloos zijn kan dan meer structuur aangebracht worden door ze wekelijks via e-mail verantwoording af te laten leggen van hun activiteiten aan hun begeleider. Bij ernstige verwijtbare situaties is het vaak moeilijk voor een docent om een dubbelrol te spelen: de boodschapper van slecht nieuws en de behulpzame begeleider. Daarom kan in zulke gevallen beter een functionaris met formeel gezag tijdens een rondetafelgesprek de zaak op scherp zetten, zodat de begeleider ook dan zich kan blijven richten op het oplossen van het probleem. De begeleidingsgroep zal naast begeleidingsproblemen aanlopen tegen onderwijskundige vraagstukken zoals de lijn tussen praktische opdrachten en het profielwerkstuk.

Integratie

Het profielwerkstuk is immers een integratie van vakinhouden/ vakvaardigheden en algemene vaardigheden die afzonderlijk al geoefend moeten zijn in praktische opdrachten en handelingsdelen. Indien de vaardigheden zoals informatievaardigheden, onderzoeksvaardigheden en presentatievaardigheden nog in hoge mate onbekend zijn verloopt het proces anders dan wanneer de leerling op deze terreinen wel al vaardig is en alleen de integratie en het niveau van de vaardigheden het hoofdprobleem voor de leerling vormen. Indien de school de omgang met profielwerkstuk tot een schoolbreed ontwikkelproject heeft gemaakt, ligt het voor de hand dat een afstemming van de praktische opdrachten op de 'super praktische opdracht' die het profielwerkstuk in feite is, van jaar tot jaar meer aandacht zal krijgen.

Schoolontwikkeling

De innovatie van de tweede fase heeft veel nieuws gebracht: een nieuw pedagogisch concept, meer aandacht voor vaardigheden, nieuwe vakken zoals Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 en Algemene Natuurwetenschappen, een modernisering van de inhouden voor traditionele vakken en de verplichting van het profielwerkstuk. Hoewel docenten niet bepaald staan te trappelen om de taak van begeleider profielwerkstuk als extra belasting erbij te nemen – en zeker de talendocenten niet –, onderkennen docenten wel het belang van een profielwerkstuk. En als ze daadwerkelijk leerlingen te begeleiden krijgen hebben beginnende begeleiders alle belang bij teamvorming. Indien de school van alle begeleiders een begeleidingsgroep maakt die op strategische momenten met elkaar overlegt en jaarlijks haar werkwijze evalueert kan juist het profielwerkstuk een belangrijke motor van schoolontwikkeling worden.

Bijlage 1 ter illustratie:

**PROFIELWERKSTUKKEN HAVO EN VWO SCHOOLJAAR 2002/2003
VAN HET VALUASCOLLEGE**

LATIJN

1. Het Romeinse Rechtswezen

ENGELS

2. Engelse Romantische Dichters

CKV 2

3. Antoni Gaudi Cornet
4. Beeldend kunstenaar Van der Beele
5. De Jugendstil en het Bauhaus
6. Gaudi in Barcelona
7. Het dienstverband van componisten rond 1800
8. Het leven van Michelangelo en Da Vinci
9. Het pointilisme en het maken van ruimtelijk beeld
10. José Limón
11. Interbellum
12. Levensloop
Een choreografie-onderzoek
13. M.C. Esscher: leven en werk
14. Ontwerp wandschildering
wiskundelokaal
15. Pop Art
16. Romantiek 1820-1870
17. Salvadore Dali

AARDRIJKSKUNDE

18. Australië
19. Bevolkingsgroei: problemen & oplossingen
20. Bevolkings spreiding Australië
21. Brazilië onderontwikkeld?
22. Drie toekomstvisies NL tot 2030
23. Fysische geografie en bevolkings spreiding

24. Integratie
25. Kinderarbeid
26. Klimaatverandering
27. Natuurrampen in de V.S.
28. Oplossingen voor het fileprobleem
29. Rijnoverstromingen
30. Schokkende ervaringen
31. 'The beauty of the undiscovered'
Africa
32. Tropisch Regenwoud
33. Vulkanen & Aardbevingen

ECONOMIE

34. De Euro, een jaar na de invoering
35. De financiële verhoudingen in de voetbalwereld
36. De uitbreiding van Schiphol
37. De videogames industrie
38. Een eigen autogarage starten

FILOSOFIE

39. De ontknopning van Othello
40. Sartre en Lao Tse.
Oosterse versus Westerse filosofie
41. Spinoza

GESCHIEDENIS

42. Arbeid maakt de vrouw
Vrouwenarbeidsmarkt vanaf 1950
43. Breznev versus Gorbatsjov
44. 'The dream has come to life'
Martin Luther King
45. De aanval van de Westerse geallieerden op Normandië
46. De Bokkenrijders
47. De communistische denkers Marx, Lenin en Mao

48. De werkende vrouw na 1950
 49. D-day. Een succes!?
 50. De evolutie in de Nederlandse hip hop cultuur de afgelopen 20 jaar
 51. De Inca's
 52. De Olympische Spelen in de Oudheid
 53. De piramiden van de Egyptenaren
 54. De stamboom van de familie Opheij
 55. De VOC, meer dan producten alleen
 56. De zwarten in de V.S. 1945-1970
 57. Egypte
 58. Gorbatsjov en zijn ingrijpende veranderingen. Over perestroika en glasnost
 59. Griekse kopie, geen fantasie? Griekse en Romeinse bouwkunst
 60. Het vijfde seizoen, Ontwikkeling van het carnaval in Limburg
 61. Hippies
 62. In de greep van de Octopus Internationalisering van de maffia
 63. 'Indian for life' Indianen in Noord Amerika
 64. Israël vanuit Palestijns perspectief
 65. Jeugdgroeperingen in Nederland tussen 1950 en nu
 66. John Fitzgerald Kennedy
 67. Kijk op Marokko
 68. Kiezen voor de vrouw
 69. Maria Theresia versus Franz Joseph
 70. Militair Rusland onder Stalin
 71. Napoleon Bonaparte
 72. Noord-Ierland, het gespleten land
 73. Piramides bij Egyptenaren en Maya's
 74. Positie van de vrouw in Nederland vanaf de 19e eeuw
 75. Racisme in de V.S. tussen 1865 en 1930
 76. 'Recht zal zegevieren' Gandhi
 77. Standenmaatschappij Nederland in de Late Middeleeuwen
 78. Tussen communisme en democratie. Oorzaken van de val van het communisme in Rusland
 79. Van slaaf..... tot mens
 80. Venlo 't stedje van gelök, De geschiedenis van Venlo
 81. Verzet tegen de Duitsers, De Jodenvervolgging tijdens W.O. II
 82. 'Vivant il manqué le monde. Mort il le possède'. De Napoleontische erfenis
 83. Vrouwenrechten in de Islam
 84. Waardoor werd Hitler verslagen?
- BIOLOGIE
85. Bestrijdingsmethoden bij paprika
 86. Chemotherapie
 87. De levensduur: Hoe lang leven we en waarom?
 88. Dierproeven: Dood doet leven
 89. Doping
 90. Evolutie van dinosaurius naar vogel
 91. Herseninfarct
 92. Het effect van Aids
 93. Invloed van straling op het menselijk lichaam
 94. Kanker
 95. Kleurenblindheid
 96. Spelen met genen
 97. Vruchtbaarheidsstoornissen

NATUURKUNDE

- 98. De looping
- 99. Lasers: Putafstanden bij CD's en DVD's
- 100. Luchtweerstand
- 101. Magneettrein
- 102. Natuurstroom, kan grijs groen worden?
- 103. Regenboog
- 104. Rendement zonnevoertuig
- 105. Stroom uit stoom
- 106. Vliegwiel
- 107. Warmtepomp
- 108. Wrijving van fiets en fietser
- 109. Zeilen. Met wat voor zeil gaat een boot het snelst vooruit?
- 110. Zwaartekracht

SCHEIKUNDE

- 111. Ananas met gelatine
- 112. Bier
- 113. Calcium in zuivelproducten
- 114. Chemotherapie
- 115. Chloor
- 116. Elektrochemische cel
- 117. Heeft Limburg "schijt" aan de waterkwaliteit
- 118. Het water in het Jammerdal en de Maas
- 119. Ozon
- 120. Paracetamol
- 121. Scheikunde bij het politieonderzoek
- 122. Vet % in boters en margarines
- 123. Zijn Maas en Zwarte Water schoon?
- 124. Zure regen
- 125. Zwembadwater

WISKUNDE B

- 126. Effectiviteit van verpakkingen
- 127. Egyptische wiskunde
- 128. Fractals
- 129. Griekse wiskunde
- 130. Stilstaan bij bewegen
- 131. Wiskunde en bouwkunde

Reeds verschenen:

- 1 Het studiehuis
- 2 Werken in netwerken
- 3 Zorg om het studiehuis
- 4 De didactiek van leren leren
- 5 Ervaringen in netwerken
- 6 Toetsen in het studiehuis
- 7 Examens in het studiehuis
- 8 En nu de docent nog...!
- 9 Mediatheken en bibliotheken
- 10 Het Interactief Leergroepen Systeem (ILS)
- 11 Vakspecifieke leer- en denkvaardigheden
- 12 De hele school: één studiehuis!
- 13 Van schoolgebouw naar studiehuis
- 14 Een mediatheek in het studiehuis
- 15 Schoolboeken in het studiehuis
- 16 ICT in BVE
- 17 Planmatig werken bij onderwijsinnovaties
- 18 Het reguleren van leren
- 19 Schoolgebonden onderwijsinnovaties in samenhang
- 20 Leerlingen over het studiehuis
- 21 Omgaan met verschillen tussen leerlingen
- 22 Het examendossier
- 23 De onderwijskundig manager in de tweede fase
- 24 Zorg voor aansluiting
- 25 Mentoraat in het studiehuis
- 26 Probleemgestuurd onderwijs in zorg- en welzijnsopleidingen
- 27 Beoordelen van onderzoeksvaardigheden van leerlingen
- 28 Zelfwerkzaamheid, didactiek en instrumenten in het agrarisch onderwijs
- 29 Professionele ontwikkeling van docenten
- 30 Wat jij niet wilt dat u geschiedt..., over communicatie, collegialiteit en coaching
- 31 Naar een doorlopende leerlijn in het onderwijs, techniek als voorbeeld
- 32 Hoe gaan docenten om met zelfstandig leren?
- wat ze denken en doen -
- 33 Functie- taak- en beloningsdifferentiatie
- 34 Zelfsturende teams
-ontwerpen van de organisatie bij onderwijsvernieuwing-
- 35 Inspiratie en ambitie
- 36 Krachtige leeromgevingen
- 37 Literatuuronderwijs en computers: (hoe) kan dat?
- een concept voor een digitale didactiek van het literatuuronderwijs in de tweede fase -
- 38 Informatie over het vmbo
- 39 De functie van toetsen en examens
- 40 De invoering van een nieuw onderwijsconcept
- 41 Toekomstgerichte leermiddelen
- 42 Van tweede fase naar hoger onderwijs
- 43 Uitstelgedrag van leerlingen
- 44 Kennismanagement in het onderwijs
- 45 Een betere school - prikkels voor kwaliteitszorg -
- 46 Leerlingen in lessen activeren
- (activerende) didactiek in de praktijk -
- 47 Binding van scholieren
- 48 Competenties van docenten
- 49 Werkklimaat als aangrijpingspunt voor pedagogische en didactische adviezen aan docenten
- 50 Het Studiehuis: de branding voorbij
- 51 De didactiek van digitaal leren

Werktitels voor volgende nummers:

- Individuele verschillen in leren en studeren
- Portfolio's
- Leerstijlverschillen in de onderbouw
- Inspirerende leeromgevingen in het beroepsonderwijs
- Voorkomen van vervreemding bij verandering

De "Studiehuisreeks"

is een uitgave van
MesoConsult B.V.
Gounodlaan 15
5049 AE Tilburg
telefoon 013 - 456 03 11
fax 013 - 456 32 76
e-mail MesoConsult@wxs.nl
internet www.MesoConsult.nl